

Zaštićena nematerijalna baština Hrvatske (UNESCO)

Franković, Tajana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:602463>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA "DR. MIJO MIRKOVIĆ"
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

TAJANA FRANKOVIĆ

ZAŠTIĆENA NEMATERIJALNA BAŠTINA HRVATSKE (UNESCO)

Diplomski rad

Pula, 2024.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA "DR. MIJO MIRKOVIĆ"
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

TAJANA FRANKOVIĆ

ZAŠTIĆENA NEMATERIJALNA BAŠTINA HRVATSKE (UNESCO)
Diplomski rad

JMBAG: 0303079982

STUDIJ: Kultura i turizam

KOLEGIJ: Nematerijalna kulturna baština

MENTOR: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, srpanj 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana **Tajana Franković**, kandidatkinja za magistricu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 24. lipnja 2024.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, **Tajana Franković**, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „**ZAŠTIĆENA NEMATERIJALNA BAŠTINA HRVATSKE (UNESCO)**“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 24. lipnja 2024.

SADRŽAJ

UVOD.....	7
1. UNESCO.....	8
1.1. Proces nominacije	8
1.2. Kriteriji za selekciju	10
2. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA REPUBLIKE HRVATSKE.....	12
2.1. Godišnji proljetni ophod kraljice ili Ljelje iz Gorjana	12
2.2. Čipkarstvo	18
2.2.1. Čipkarstvo u Hrvatskoj	19
2.2.2. Paška čipka	20
2.2.3. Lepoglavsko čipkarstvo	21
2.2.4. Hvarska čipka	25
2.3. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja	26
2.4. Festa Sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika	28
2.5. Procesija Za križen na otoku Hvaru	30
2.6. Umijeće izrade drvenih tradicijskih igračaka s područja Hrvatskog zagorja	32
2.7. Godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastavštine	36
2.7.1. Oprema.....	37
2.7.2. Ophodi.....	38
2.8. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske	39
2.9. Sinjska alka, viteški turnir u Sinju	41
2.10. Bećarac – vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema	44
2.11. Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore.....	46
2.12. Klapsko pjevanje.....	47
2.13. Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelu zaleđa	50
2.14. Međimurska popevka, tradicijski napjev Međimurja.....	51
2.15. Umijeće suhozidne gradnje.....	53
2.16. Umijeće sokolarenja.....	55
2.17. Tripundanske svečanosti i kolo Sv. Tripuna – tradicije bokeljskih Hrvata u Hrvatskoj	57
2.18. Tradicija uzgoja lipicanaca	59
2.19. Transhumanca – sezonska seoba stoke	61
2.20. Glazbeni izričaj ojkanje	63

3. KULTURNA BAŠTINA	65
3.1. Nematerijalna kulturna baština	65
3.2. Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine i važnost certifikacije	66
ZAKLJUČAK	68
POPIS LITERATURE.....	69
POPIS PRILOGA.....	74
SAŽETAK	76
SUMMARY	77

UVOD

Ovaj diplomski rad govori o zaštićenoj nematerijalnoj baštini Republike Hrvatske koja je pod zaštitom UNESCO-a. Navedena tema predstavlja predmet istraživanja ovog diplomskog rada. Kao što je poznato, tradicija i običaji nekog mjesta neizostavni su i iznimno bitan dio njegove nematerijalne kulturne baštine, kao i samog njegovog identiteta. Kako bi se identitet i tradicija sačuvali za buduće naraštaje, spomenutu baštinu potrebno je adekvatno zaštititi i o njoj se pravilno nastaviti skrbiti. Elementi koji se nazivaju nematerijalnom kulturnom baštinom jesu ples, umijeća, obrti, običaji, jezik, glazba itd. Republika Hrvatska ima 19 nematerijalnih kulturnih dobara iz različitih kategorija nematerijalne baštine koja su pod zaštitom UNESCO-a i jedno kojem je potrebna hitna zaštita. Nematerijalna kulturna baština se prenosi 's koljena na koljeno', stoga je potrebna i zainteresiranost mladih za nastavak očuvanja tradicije njihovih predaka. Zaštita nematerijalnih dobara potrebna je kako bi se znalo tko su bili 'naši' preci i što 'naša' kultura ima te kako bi se mogli bolje i kvalitetnije predstaviti ostatku svijeta. Samim time se pridonosi i interkulturalnoj komunikaciji, kao i poštivanju 'svojega' i 'tuđega'.

U radu će se pisati o organizaciji UNESCO, radu organizacije te o samoj zaštiti nematerijalnih kulturnih dobara, no naglasak će biti na bogatom opisivanju svih 20 hrvatskih nematerijalnih kulturnih dobara koji su pod zaštitom UNESCO-a. S obzirom na manju zainteresiranost mlađih generacija i potrebu za boljim njegovanjem nematerijalne baštine, cilj ovog rada je približiti i ukazati na obilje baštine koju imamo, a koje nismo ni svjesni te na važnost njezina očuvanja. Diplomski rad se temelji na izvorima iz knjiga, člancima iz časopisa, ali i na službenim internetskim stranicama. Literatura je lako dostupna. Osim cilja, važno je spomenuti i metode koje su se koristile u pisanju spomenutog rada, a to su metode istraživanja, analize, dedukcije, indukcije te metoda koja se najviše koristila za glavni dio rada jest metoda opisivanja. Strukturu rada čine tri glavna poglavlja, od kojih se određena poglavlja dijele na potpoglavlja. Naravno, na početku rada se prvenstveno nalazi uvod, dok se pri kraju rada redom nalaze zaključak, popis literature, popis priloga, sažetak na hrvatskom jeziku te sažetak na engleskom jeziku koji je pregledan od strane Nensi Runko, mag. paed./mag educ. philol. angl. U zaključku se navode ključne spoznaje do kojih se došlo obrađujući temu ovog diplomskog rada.

1. UNESCO

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, engleskom skraćenicom UNESCO, igra važnu ulogu u promicanju međunarodne suradnje u ovim sektorima, kao i u informiranju i pružanju sigurnosti. UNESCO se zalaže za međusobno razumijevanje i promicanje ideja i znanja kako bi upoznali jedni druge i naše različite načine života. UNESCO je osnovan nakon završetka Drugog svjetskog rata s namjerom obnavljanja uništenih obrazovnih ustanova.

UNESCO potiče toleranciju i osigurava podršku naroda za mir, dijalog i međusobno razumijevanje. Zalaže se za obrazovanje i promicanje kulturne baštine kako bi se jačala veza među narodima. Promiče i podržava slobodu izražavanja i razmjenu znanja.¹ UNESCO-ov cilj je potaknuti identifikaciju, zaštitu i očuvanje kulturne i prirodne baštine koja se smatra od iznimne vrijednosti za čovječanstvo. Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine je usvojena 1972.

UNESCO ima nekoliko misija koje želi ostvariti, a to su poticanje zemalja da potpišu Konvenciju o svjetskoj baštini i osiguraju zaštitu svoje prirodne i kulturne baštine; nominiranje mjesta unutar svojeg državnog teritorija za uvrštenje na Popis svjetske baštine; poticanje na uspostavljanje planova upravljanja i sustava izvješćivanja o stanju očuvanosti; pružanje pomoći u zaštiti dobara svjetske baštine; pružanje hitne pomoći za mjesta svjetske baštine u neposrednoj opasnosti; podupiranje aktivnosti za podizanje javne svijesti o očuvanju svjetske baštine; poticanje sudjelovanja lokalnog stanovništva u očuvanju svoje kulturne i prirodne baštine te poticanje međunarodne suradnje u očuvanju svjetske kulturne i prirodne baštine.²

1.1. Proces nominacije

Potpisnice Konvencije o svjetskoj baštini jedine mogu podnijeti prijedloge nominacija za kulturna dobra na svojem teritoriju, koja se potom razmatraju za uvrštavanje na UNESCO-ov popis svjetske baštine. Proces nominacije dijeli se u nekoliko koraka, a to su Privremena lista, Nominacijska datoteka, Savjetodavna tijela, Odbor za svjetsku baštinu i Kriteriji za selekciju.³

¹ UNESCO, *Brief*, dostupno na: <https://www.unesco.org/en/brief> (22. lipnja 2024.)

² UNESCO, *World Heritage Convention*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/about/world-heritage> (22. lipnja 2024.)

³ UNESCO, *Nominations*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/nominations/> (22. lipnja 2024.)

Prvi korak uključuje da država članica unutar svoje granice napravi popis kulturnih dobara koje smatra važnima i kojima je potrebno očuvanje. Popis koji napravi zove se Privremena lista. Ova lista pruža na uvid podatak koja država želi koju baštinu uvesti na Popis svjetske baštine. To je ujedno i obavezan korak za uopće razmatranje baštine za na Popis svjetske baštine.

Drugi korak je nominacijska datoteka koja služi za predstavljanje kulturnih dobara s Privremene liste. S obzirom da se na Privremenoj listi nalazi više predloženih kulturnih dobara, država članica bira koje će prvo i kada predstaviti, a većinom predstavi ono za koje uspije napraviti kvalitetnu nominacijsku datoteku. Nominacijska datoteka se sastoji od dosjea koji mora biti vrlo detaljan i iscrpan, sva potrebna dokumentacija mora biti dio dosjea, kao i karta gdje se nalazi ta kulturna baština. S obzirom da je to zahtjevan proces, Centar za svjetsku baštinu nudi savjet i pomoć državi stranci u pripremi ovog dosjea. Nakon toga je on pregledava i provjerava je li potpuna i ukoliko jest šalje ju odgovarajućim savjetodavnim tijelima na ocjenu.

Treći korak čine savjetodavna tijela ovlaštena Konvencijom o svjetskoj baštini, odnosno Međunarodno vijeće za spomenike i mjesta, Međunarodna unija za očuvanje prirode i Međunarodni centar za proučavanje očuvanja i restauracije kulturnih dobara. Međunarodno vijeće za spomenike i mjesta te Međunarodna unija za očuvanje prirode Odboru za svjetsku baštinu daju ocjene nominirane kulturne baštine, dok Međunarodni centar za proučavanje očuvanja i restauracije kulturnih dobara daje stručne savjete o očuvanju nominirane kulturne baštine.

Četvrti korak čini Odbor za svjetsku baštinu koji dobiva ocjene od strane savjetodavnih tijela i potom donosi konačnu odluku o njegovom upisu. Odbor se sastaje jednom godišnje.

Peti korak su kriteriji selekcije kojih ima 10, no kako bi nominirana kulturna baština bila uvrštena na Popis svjetske baštine, mora ispunjavati najmanje jedan od tih deset kriterija, ali mora ujedno biti od izuzetne univerzalne vrijednosti.⁴

UNESCO savjetuje da države članice u pripremi Privremene liste uključe sudjelovanje velikog broja dionika. Godinu dana prije nominiranja određene kulturne baštine, države članice moraju Centru za svjetsku baštinu dostaviti privremene liste koje ne trebaju biti toliko iscrpne. Bilo bi poželjno da se najmanje svakih 10 godina ponovno podnese Privremena lista, iako se ona može ažurirati u bilo kojem trenutku.⁵

⁴ Na i. mj.

⁵ UNESCO, *Tentative lists*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=hr> (22. lipnja 2024.)

Kako bi dostavile Privremenu listu, moraju i ispuniti obrazac za svaku kulturnu baštinu navedenu na listi. Obrazac se može pronaći na UNESCO-ovim stranicama na engleskom ili francuskom jeziku i sastoji se od naziva dobara, geografskog položaja, kratkog opisa i obrazloženja njihove izuzetne univerzalne vrijednosti. Privremenu listu Centar za svjetsku baštinu objavljuje na web stranici i u radnim dokumentima, kako bi sve bilo transparentno.⁶

1.2. Kriteriji za selekciju

Osim što kulturna baština koja se nominira mora biti od izuzetne univerzalne vrijednosti, kao što je već ranije rečeno u tekstu, mora zadovoljavati i najmanje jedan od deset kriterija koje je postavio UNESCO. Kriteriji su detaljno objašnjeni u dokumentu nazvanom Operativne smjernice za provedbu Konvencije svjetske baštine.⁷

Pa tako prema UNESCO-ovim kriterijima kulturna baština nominirana na Privremenom popisu mora:

1. *predstavljati remek-djelo ljudskog kreativnog genija;*
2. *prikazati važnu razmjenu ljudskih vrijednosti, tijekom vremenskog razdoblja ili unutar kulturnog područja svijeta, o razvoju arhitekture ili tehnologije, monumentalne umjetnosti, urbanističkom planiranju ili dizajnu krajolika;*
3. *nositi jedinstveno ili barem iznimno svjedočanstvo o kulturnoj tradiciji ili civilizaciji koja živi ili je nestala;*
4. *biti izvanredan primjer vrste građevine, arhitektonske ili tehnološke cjeline ili krajolika koji ilustrira značajnu fazu u ljudskoj povijesti;*
5. *biti izvanredan primjer tradicionalnog ljudskog naselja, korištenja zemlje ili mora koji predstavlja kulturu ili ljudske interakcije s okolišem, posebno kada je postao ranjiv pod utjecajem nepovratnih promjena;*
6. *biti izravno ili opipljivo povezan s događajima ili živim tradicijama, s idejama ili vjerovanjima, s umjetničkim i književnim djelima od iznimnog univerzalnog značaja;*
7. *sadržavati vrhunske prirodne fenomene ili područja iznimne prirodne ljepote i estetske važnosti;*
8. *biti izvanredni primjeri koji predstavljaju glavne faze Zemljine povijesti, uključujući zapis o životu, značajne tekuće geološke procese u razvoju oblika reljefa ili značajna geomorfna ili fiziografska obilježja;*

⁶ Na i. mj.

⁷ UNESCO, *Criteria*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/criteria/> (22. lipnja 2024.)

9. *biti izvanredni primjeri koji predstavljaju značajne tekuće ekološke i biološke procese u evoluciji i razvoju kopnenih, slatkovodnih, obalnih i morskih ekosustava i zajednica biljaka i životinja;*
10. *sadržavati najvažnija i najznačajnija prirodna staništa za očuvanje biološke raznolikosti, uključujući ona koja sadrže ugrožene vrste od izuzetne univerzalne vrijednosti sa stajališta znanosti ili očuvanja.*⁸

⁸ Na i. mj.

2. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA REPUBLIKE HRVATSKE

Tradicijska je kultura jedan od bitnih i prepoznatljivih elemenata našeg kulturnog identiteta. Ona obogaćuje i nadograđuje kulturu jednog naroda, ali i duhovni svijet svakog pojedinca.

Stoga je očuvanje i njegovanje tradicijske kulture ponajprije važno za nas same koji nedovoljno poznajemo različitosti i bogatstvo tradicije koja nas okružuje, ali i za sve one koji nas žele upoznati i razumjeti.⁹

Gradonačelnik grada Đakova, Zoran Vinković, ing.

Kako samo Ministarstvo kulture i medija kaže, još uvijek ne postoje adekvatni instrumenti zaštite nematerijalne kulturne baštine iako je međunarodno prepoznata kao vitalni element očuvanja kulturnog identiteta određene zajednice i iako je Hrvatska među prvima u svijetu ratificirala UNESCO-ovu Konvenciju nematerijalne kulturne baštine. Velikom količinom vanjskih utjecaja dolazi do opasnosti od izumiranja raznih izričaja nematerijalne kulturne baštine, stoga ju je potrebno na vrijeme prepoznati i zaštititi. Očuvanjem i promicanjem daje se mogućnost prožimanja među kulturama.

Godine 2008. RH je postala dio Međuvladinog odbora za zaštitu nematerijalne kulturne baštine pri UNESCO-u, a nematerijalna kulturna baština obuhvaća običaje, vjerovanja, znanja, vještine, duhovno stvaralaštvo, pa to mogu biti jezici, dijalekti, izričaji folklornog stvaralaštva, mitologija i dr. Nematerijalna baština se većinom prenosi s generacije na generaciju, odnosno usmenom predajom.¹⁰ S obzirom da je jedan od većih problema neprepoznavanje i vrednovanje nematerijalne kulturne baštine koja je svugdje oko nas, a pogotovo mlađim generacijama koje žive ubrzani život prepun digitalizacije, detaljnije će se opisati kroz sljedeća potpoglavlja sva hrvatska nematerijalna kulturna baština koja je zaštićena UNESCO-om koji je prepoznao njezinu važnost i strah od izumiranja.

2.1. Godišnji proljetni ophod kraljice ili Ljelje iz Gorjana

Gorjanske Ljelje se mogu pratiti od 1898., no postoje podatci koji ukazuju na to da je običaj postojao još i ranije. Riječ je o grupi djevojaka koje su za blagdan Duhova obilazile selo nazvano Gorjani po kojem su i dobile ime. Spomenuti običaj se u navedenom selu

⁹ Lović, I., *Gorjanske Ljelje*, Kulturno – umjetničko društvo „Gorjanac“, Gorjani, 2012., str. 7.

¹⁰ Ministarstvo kulture i medija, *Kultura*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/unesco-16291/programska-podrucja-16482/kultura-4786/4786> (22. lipnja 2024.)

aktivno odvijao do 1966., a ponovno je zaživio 2002. zahvaljujući KUD-u "Gorjanac", i mještanki sela Gorjani Luciji Karalić. Običaj je ponovno pokrenut kako bi ostvarili cilj očuvanja svoje nematerijalne baštine. Tradicija obilaska Ljelja sela Gorjani na blagdan Duhova upisana je u Registar kulturnih dobara 2007., a 2009. je uvrštena na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Osim u Gorjanima, gdje je običaj najbolje sačuvan, on se odvijao i u drugim mjestima istočne Slavonije, Baranje, Srijema i Bačke. Običaj su kasnije uglavnom održavali Šokci koji su te djevojke nazivali ljelje te Srbi koji su ih nazivali kraljice. Najstariji zapis o ljeljama se nalazi u knjizi Narodni slavonski običaji iz 1846. Nakon što se običaj počeo opet aktivno provoditi u 2000.-ima, ljelje nisu nastupale samo na blagdan Duhova, već i na velikom broju smotri, priredbama i ostalim scenskim pozornicama i događajima.

Točno podrijetlo običaja je nepoznanica, iako postoji legenda i više različitih vjerovanja. Prema legendi su se žene iz sela Gorjani prerusile i na taj način otjerale Turke koji su mislili da su one duhovi i uspjele su osloboditi zarobljene muškarce iz sela. Prema tome se razvio običaj koji se održava u spomen navedenom danu. Prema legendi, djevojke su nosile šarenu odjeću, okićene šešire cvijećem i pjevale razne pjesme dok su prilazile Turcima, plesale te udarale snažno srpovima u pod i tako stvarale buku. Osim legende, postoji i dio stručnjaka koji smatra da ljelje potječu iz praslavenskih vjerovanja te da su kćeri boga Peruna i božice Iris. Zbog svatovskih elemenata postoji vjerovanje i da je običaj prezentirao nekakav obred inicijacije kojim se dalo do znanja muškom dijelu mještana sela Gorjani da su djevojke spremne za udaju.¹¹

Osnovni dijelovi nošnje ljelja, koji ujedno predstavljaju i jednu od staroslavenskih značajki, izrađeni su od bijelog tkanog platna, dok je druga staroslavenska značajka vidljiva u dijelovima koji su naborani. Domaće platno izrađivalo se od lana, pamuka i konoplje. Pamuk se koristio za dijelove nošnje, a njegove niti su se kupovale. Konoplja se koristila za grublje platno i sijala se, a lan se također sijao, ali se koristio za izradu drugih dijelova nošnje. Za najsvečanije dijelove nošnje koristile su se svilene niti.

Izgled nošnji se mijenjao, no bitna stavka je ta da se njihova nošnja razlikovala od uobičajene nošnje te da su je nosile samo na blagdan Duhova i za pohod sela Gorjani. Gornji dio nošnje im je činio oplećak širokih rukava, a donji dio suknja nadopunjena podsuknjama. Prorez na njedrima prekrivio se bijelom trokutastom maramom koja se nosila oko vrata. Najčešće su se nosile dvije ili tri podsuknje. Osim osnovnog dijela, nošnju je upotpunjavao i

¹¹ Lović, I., *Gorjanske ljelje*, Kulturno – umjetničko društvo „Gorjanac“, Gorjani, 2012., str. 11.-27.

dekorativni dio. Marame koje su se nosile preko oplećka bile su poprilično velike te su ih zvali ljeljarama. Marame su učvrstili brošem, a boja je ovisila o ostatku nošnje. Većinom su marame bile dvobojne, a osim običnih marama postojale su i marame na četiri ugla koje su u svakom rubu imale različiti motiv pa se moglo birati koji ugao će se prikazati naprijed. Nazivali su ih i četiri marame u jednoj. U današnjoj nošnji prevladavaju marame tri forinte koje su nešto manje od ranije spomenutih marama.¹²

Od ukrasa, ljelje su ispod vrata nosile dukate koji su predstavljali njihovo bogatstvo te koji su bili povezani u trake. Po redu su išli crveni, bijeli pa plavi dukat, a vezivali su ih koncima raznih boja poput žutog, narančastog ili crvenog. Mogli su biti vezani u zvijezdu, u križ ili u lepezu. Grb na dukatu bio je s vidljive strane, a osim dukata na trake su se stavljali i broševi, medaljoni te slično. Sada se nose lažni dukati zvani vašarski dukati. Osim oko vrata, dukati su se nosili i na ušima te su imali dodatak od nekoliko visećih zlatnih kuglica. Od ostatka nakita nosile su se ogrlice, šalange i narukvice od vune (šticle), najčešće crvene boje.

Od obuće su se nosile cifrane počne, odnosno cifrane pantafule, a to je zapravo bila obuća u obliku čarape izrađena od vune s gornje strane te od crvene kože koja se koristila za izradu potplate. Osim počni, nosile su se i pletene tamnosmeđe kožne sandale na petu s pojasom i metalnom kopčom. Nakon nekog vremena počinju se nositi i opančići i različite vrste sandala i cipela, odnosno ono što je te godine bilo u modi. Za blagdan Duhova su djevojke plele svoju kosu. Što su djevojke bile starije, to su imale i bogatije ispletenu kosu. Tehnika i vrsta frizure su se nazivali češljanje u kneglu. Danas se ponekad koriste i perike spletene u kneglu ili umetci za kosu.

Upotreba rekvizita tijekom ophoda ovisi o ulozi djevojaka. Kraljevi nose okićene šešire i sablje, a ljelje nose bijele vjenčice. Muški šeširi budu crne boje, a na njima se nalaze šibe, ogledalca, biseri, žice i cvjetovi. Nekad se na te kape stavljalo i smilje umjesto cvjetova. Po šeširu su bila rasprostranjena i pera od zlata. Na vrhu šešira bilo je umetnuto kovilje ili klas žita ili trave slične kovilju. Sa stražnje strane šešira visile su trake raznih boja, a zvali su ih pantlike. Sablje su omotavali zetinarkom, odnosno maramom koja se slaže u trokut i vezuje oko drške sablje.¹³

Za razliku od ljelja, muški sudionici ophoda nosili su istu nošnju koja se koristila i u ostalim svečanim prilikama. Razlog tome je što su ljelje imale glavnu ulogu. Muškarci imaju nekoliko sporednih uloga u ophodu, a to su prosjak, svirač te kočijaš. Osnovni dio muške nošnje čine rubina i gaće. Rubina predstavlja košulju izrađenu od bijelog platna ukrašenu

¹² Isto., str. 27.-33.

¹³ Isto, str. 33.-51.

bijelim vezom u nekoliko stupaca. Gaće su se izrađivale od bijelog domaćeg platna. Kad nisu imali bijele gaće, nosili su crne ili smeđe rajtozne.

Kao dodatak osnovom dijelu muške nošnje nosio se crni plišani prsluk, većinom ukrašen zlatnim vezom. Današnji prsluci su duži od nekadašnjih te imaju različite ovratnike i veći broj dugmadi. Još jedan dodatak je ogrlica koju je predstavljala traka od crnog pliša s vezom od zlata. Od obuće se nosilo bijele vunene čarape zvane fusekle, a izrađivale su se od ovčje vune i često su bile ukrašene. Osim šešira, muškarci su nekad nosili i šticle te maramu zetinarku koju su stavljali na pojas. Kao obuća su se još nosile i šivene ili kovane sandale koje su mogle biti otvorene ili zatvorene te crne ili smeđe boje. Osim navedenog, nosile su se i opanke te čizme. Što se tiče rekvizita osim sablji, muškarci koji su imali ulogu prosjaka nosili su pletenu korpu raznoliko ukrašenu, svirači su nosili svoje instrumente, a kočijaši nisu imali rekvizite, ali su upravljali kolima ili konjima.

Blagdan duhova, na koji se i odvija ovaj proljetni ophod, slavi se dva dana, odnosno nedjeljom i ponedjeljkom, a riječ je o datumima između 10. svibnja i 13. lipnja. Današnji ophod je malo izmijenjen i prilagođen sadašnjici. Do 1966. blagdan duhova se nazivao još i Dovi. Nedjeljom se održavao običaj, a ponedjeljkom su ljelje odlazile u okolna sela. U ophodu su sudjelovale djevojke od svoje šesnaeste godine pa sve do udaje, dok za muške sudionike nije bila važna ni dob ni ženidbeni status. Djevojke su imale i ulogu kraljeva i ulogu kraljica te su kraljice većinom bile mlađe. Broj sudionika nikad nije bio točno određen. Priprema za ophod kretala je nekoliko tjedana ranije radi šivanja odjeće i uvježbavanja koreografije i pjevanja koje ih je većinom podučavala udana žena upoznata s procesom jer je i ona nekad bila ljelja.¹⁴

Na prvi dan ljelja se odlazilo na misu u svečanoj odjeći, a potom se kasnije prije samog ophoda presvuklo u nošnju ljelja. Ophod se redom sastojao od dva muškarca u ulozi prosjaka, kraljeva, kraljica te svirača. Ljelje su u kuće primali svi osim onih koji su bili u velikoj žalosti. Napjevi ljelja su se razlikovali samo u tekstovima. Pjesma je trajala onoliko koliko im je trebalo od kuće do kuće, a ako se išlo u više skupina i ako su se putem sreli, klanjali su se jedni drugima te igrali kolo zajedno, a potom nastavili svatko svojim putem.

Udane ljelje imale su drugačiji postupak dočekivanja novih ljelja. Trebale su prirediti stolice za kraljeve te bi se na tim stolicama nalazila kora od bundeve koja bi pukla kad bi kralj sjeo te bi se svi zajedno smijali. No, ljelje su imale zadatak da prije nego kraljevi uspiju sjesti,

¹⁴ Na i. mj.

provjere ima li kore na stolici. Osim napjeva, ljelje su imale i obrednu igru u kojoj bi samo one pjevale zapovijedi, a kraljevi bi ih morali izvršavati.

Nakon toga je slijedilo kolo kojem je svirao gajdaš. Nakon službenog dijela, slijedilo je čašćenje te darivanje ljelja, za što su i služile košare koje su nosili prosjaci. Ljelje su nudili vinom, rakijom i kolačima, a darivali su ih novcem, kobasicama, slaninom i jajima. Nakon cijelog ophoda ljelje su se presvlačile i odlazile počastiti. Na igru koja je uslijedila mogli su doći i ostali mještani. Drugi dan je važnu ulogu imao kočijaš koji ih je vozio u okolna sela. Konji i kola su također bili ukrašeni kao za svečanu prigodu, u kolima se pjevao bećarac, a okolna sela su znala da dolaze jer je dolazak bio najavljen ranije.¹⁵

U novije vrijeme blagdan duhova se naziva Duhovi, a ne Dovi. Običaj nazivaju samo kraljice ili ljelje. Dob djevojaka koje sudjeluju je od 13. od 24. godine te više ne sudjeluju oženjeni muškarci. Frizure su malo prilagodili budući da nemaju sve djevojke više dugu kosu. Nošnja se minimalno razlikuje od nekadašnje. Nekoliko nošnji, rekvizita i ostalih potrepština za ophod se čuvaju u KUD-u „Gorjanac“. Ljelje više ne vježbaju samo nekoliko tjedana prije, već tokom cijele godine, zbog toga što kao što je već ranije spomenuto u tekstu, sad nastupaju i na raznim scenskim nastupima, a ne samo na blagdan Duhova.

Na dan ophoda, najprije se odlaze odjenuti pa odlaze na misu, a nakon mise slijedi kolo ispred crkve uz pratnju tamburaša, umjesto gajdaša. Red u povorci se promijenio. Najprije idu kraljevi, pa kraljice, pa prosjaci pa svirači. Posjećuje se manje kuća te je razmak između njih veći pa se otpjeva i više pjesama. Kad ne pjevaju, svirači sviraju bećarac, gorjansko kolo ili drumarac. Svi darovi prikupljeni u ophodu kasnije se daju KUD-u. Drugi dan blagdana i odlazak u okolna sela se više na prakticira, ali se od 2007. na blagdan Duhova u Gorjanima održava Smotra folklora „Legenda o ljeljama“, gdje nastupaju ljelje iz raznih mjesta te se poslije svih nastupa priredi večera za sve sudionike i zabava uz svirače. Nekada, običaj se nije održavao svake godine, već samo kad se okupilo dovoljno sudionika.¹⁶

Neke od ključnih godina za gorjanske ljelje su 1898. jer se od tada ovaj običaj može kontinuirano pratiti, zatim 1903. jer je to zadnji put kad su i male ljelje išle u ophod, 1914. jer od te godine datira najstarija sačuvana fotografija gorjanskih ljelja te 1964. kada je obavljeno tonsko snimanje ljelja, snimljeno je i sviranje gajdaša, snimljene su ljelje kako se oblače i odlazak ljelja u kolima, 1966. kad je običaj prestao, 2002. kad je ponovno zaživio, 2006. su snimljeni kadrovi za film, a 2007. je emitiran dokumentarni film te je iste godine ovaj običaj upisan u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske – Listu zaštićenih kulturnih dobara, a

¹⁵ Isto., str. 51.-72.

¹⁶ Isto., str. 72.-135.

2008. je ophod nominiran za upis na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Ljelje iz Gorjana su 30. rujna 2009. upisane na UNESCO-ovu listu. Za očuvanje ovog običaja su najzaslužniji KUD „Gorjanac“ i učiteljica, mještanka sela Gorjani, Lucija Karalić.¹⁷

Slika 1. Gorjanske ljelje

Izvor: Narodni.net, *Gorjanske ljelje – ophod na dugove*, dostupno na: <https://narodni.net/gorjanske-ljelje-ophod-na-duhove/> (23. lipnja 2024.)

¹⁷ Na i. mj.

Slika 2. Ljeljin šešir

Izvor: Drum.hr, *Izložba "Ljelje u objektivu"*, dostupno na: <https://drum.hr/izlozba-ljelje-u-objektivu/> (23. lipnja 2024.)

2.2. Čipkarstvo

Korijeni čipkarstva nalaze se u izradi tekstila, odnosno u raznim načinima isprepletanja niti kojima se dolazi do dekorativne tkanine zvane čipka. Čipka je ručni rad čipkarica, a izrađuju je od niti svile, lana, zlatnih, srebrnih, od aloe itd. Glavne tehnike izrade fine čipke jesu izrada s pomoću igle i izrada s pomoću batića. Mogu se još i heklati, strojno izrađivati, praviti od vune i sl. Kako bismo znali izrađivati čipku, potrebno je znati i ovladavati tkanjem i vezenjem. Najranije iglane čipke bile su sastavni dio tkanine, a izrađivale su se izvučenim nitima ili ispunjenim nitima u geometrijskim oblicima.

Za izradu čipke na iglu potrebni su igla, niti i jastučić. Čipka na batiće izrađuje se pomoću batića, jastučića te pribadača. Batići su se izrađivali postupno od olova, kosti ili drva, kako bi bilo što lakše ispreplitati niti. Počeci čipke sežu sve do renesanse, kada su smatrali bijelu boju odrazom ljepote i čistoće. Stoga je i takva tkanina postala dominantna u odjeći tadašnjih muškaraca i žena.¹⁸

¹⁸ Eckhel, N., *Lacemaking in Croatia*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2007., str. 6.-30.

Važno je napomenuti kako su prve čipke zapravo bile izrađene u Europi. Na Mediteranu je Venecija bila centar čipke na iglu, a u zapadnoj Europi su glavnu ulogu u izradi čipke na batiće imale Belgija i Nizozemska. Obje vrste čipke su se pojavile u isto vrijeme, bez obzira što su se izrađivale na drugim lokacijama.

Zanat izrađivanja čipke se popularizirao zahvaljujući objavljivanju knjiga predložaka u 16. i 17. stoljeću. Budući da su knjige većinom bile samo nacrti s minimalnim tekstom, svi su ih mogli razumjeti i koristiti. S vremenom uzorci, motivi, tehnika i materijal morali su se prilagođavati tadašnjoj potražnji. Čipku su u to doba izrađivale žene iz srednje klase i aristokracija, budući da im je to bio dio edukacije. Samostani su također imali važnu ulogu budući da su žene imale dovoljno slobodnog vremena da se posvete izradi čipke. One su ujedno i dijelile to znanje s ostatkom populacije.

Želja za odjećom s čipkom bila je konstantna između 16. i 18. stoljeća te su se iz tog razloga i otvarale mnoge radionice za izradu čipke. Čipka se vrlo često izvozila i smatrala se luksuznim materijalom, dok su čipkarice bile slabo plaćene i nisu čipku zadržavale za sebe. Ovisno o razdoblju, motivi na čipkama su se mijenjali pa je tako bilo i gotičkih motiva, baroknih motiva, motiva iz doba rokoka itd. Ono što se nije značajno mijenjalo jesu tehnika, materijal i boja. Do kraja 17. stoljeća veću potražnju je imala čipka na iglu. S pojavom industrijalizacije nastao je i pad proizvodnje čipke, a tijekom 20. stoljeća postojali su brojni pokušaji revitalizacije proizvodnje.¹⁹

2.2.1. Čipkarstvo u Hrvatskoj

Umijeće izrade čipke u Hrvatskoj ima tradiciju dugu stoljećima. Razlike između hrvatske i europske je u tome što se u Hrvatskoj iz samostana čipka nije proširila među višim staležima, već među malim ruralnim zajednicama. Izrađivali su je za ukrašavanje svoje nošnje ili za prodaju kao dodatni izvor zarade, a izrada i tehnike su se također razlikovale od ostatka Europe, što je im je dalo veći značaj.²⁰

Umijeće se prenosilo s generacije na generaciju, ali ga se učilo i u školama. Kako su se vremena mijenjala, došlo je do razdoblja kad je proizvodnja i potreba za čipkom stagnirala. U sadašnje vrijeme, najveći čipkarski centri su u Pagu, Hvaru i u Lepoglavi. Čipkarstvo je u Pagu i u Lepoglavi uspjelo opstati zahvaljujući raznim tečajevima i školama te organiziranoj

¹⁹ Na i. mj.

²⁰ Isto, str. 30.-46.

prodaji. Sa suprotne strane, u Hvaru je čipka opstala u benediktinskom samostanu u zatvorenoj zajednici.

Na izradu čipke na iglu utjecaj su imale susjedne mediteranske zemlje, a na izradu čipke na batiće utjecaj je imala centralna Europa. Kao važnim dokumentom koji govori o izradi čipke još u 15. stoljeću u Dubrovniku smatra se knjiga propisa izdana od strane senata Dubrovačke Republike, u kojima se navode kakvi uzorci i kakva kvaliteta dubrovačke čipke mora biti. S vremenom hrvatska čipka je postala dio njezine etnografske baštine. Osim za ukrašavanje nošnji koristila se i ukrašavanju interijera. Hrvatsku je s čipkarstvom upoznalo svećenstvo i plemstvo. U nastavku će se detaljnije pisati o tri glavna čipkarska mjesta u Hrvatskoj, a to su Pag, Lepoglava i Hvar.²¹

2.2.2. Paška čipka

Paška čipka se spominje već u 16. stoljeću i to kao dio ukrasa pokrivala za glavu koje su nosile žene. Ista takva čipka bila je dio njihove odjeće koju su nosili do kraja 19. stoljeća. Ta čipka se naziva 'paški teg'. Prvi podatci o organiziranim podukama ručnog rada dolaze s Izložbe ručnih radova u osnovnim školama, organiziranim od strane Frane Bulića. Na raznim tečajevima čipkarice su se upoznale i s europskim nacrtima, ali nisu zanemarivale svoj 'paški teg'. Na tečajevima su se izrađivale zavjese, podmetači, stolnjaci, ovratnici itd. Prikazivanje paške čipke na inozemnim izložbama donijelo joj je prepoznatljivost.

Nakon Drugog svjetskog rata čipka se izrađivala samostalno. Kao i na drugim lokacijama, izrada paške čipke je bila od značaja kao dodatni izvor prihoda. Što je vrijeme dalje odmicalo, to je i izrada čipke opstajala samo na starijim generacijama, sve do kraja 20. stoljeća kad je opet krenula zainteresiranost mlađih generacija. Udruga paških čipkarica „Frane Budak“ osnovana je 1998. te je za cilj imala promicanje paške čipke kao prepoznatljivog dijela hrvatske kulturne baštine.

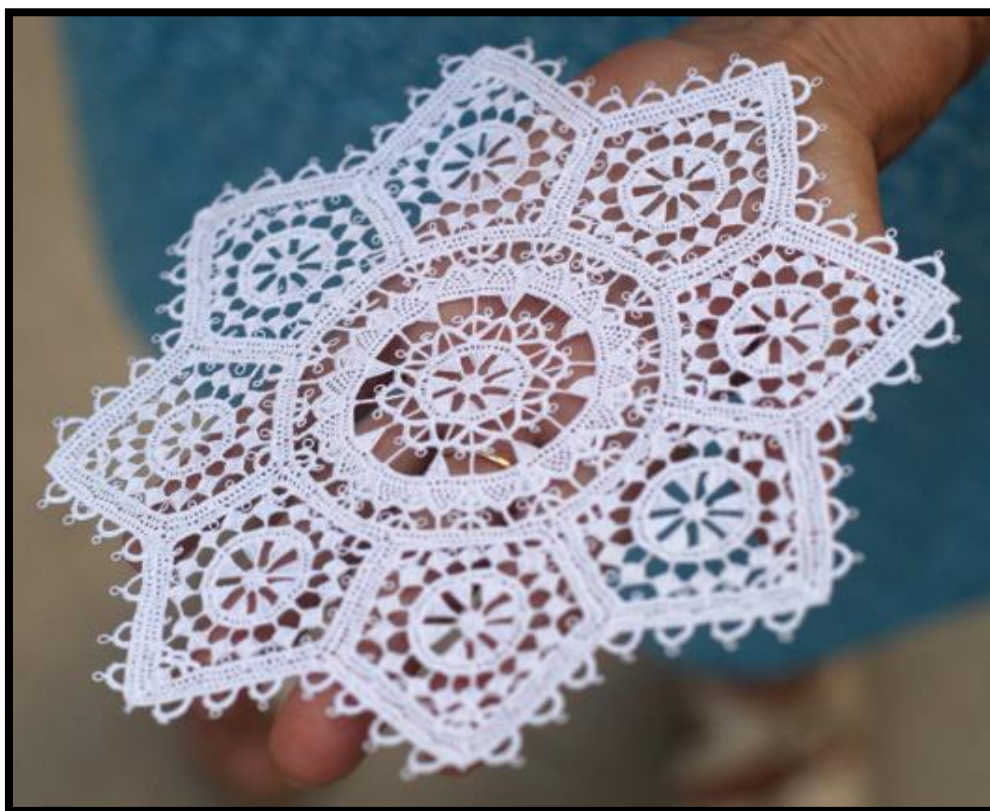
Frane Budak bio je gradonačelnik Paga te se bavio marketinškim dijelom paške čipke. S obzirom na malen broj populacije, ovo umijeće izrade čipke je poznato svakoj paškoj kući te ga svaka ima u sklopu svojeg interijera. Darivanje čipkom se u Pagu smatra popularnim poklonom, pogodnim za bilo koju prigodu.²²

Paška čipka je delikatna i lagana dekorativna tkanina. 'Paški teg' se nalazio skoro na svim bijelim lanenim ženskim košuljama, kao i na rubovima njihovih pokrivala za glavu.

²¹ Na i. mj.

²² Isto, str. 46.-90.

Riječ je o uzorku 'reticella' koji je popunjen nitima u obliku 'paukove mreže'. Paška čipka se izrađuje isključivo u geometrijskim oblicima. Osim igle, poluokruglog jastučića, nacрта i bijele niti, za izradu paške čipke potrebne su i mirne i iznimno čiste ruke čipkarica. Za izradu paukove mreže koriste i naziv 'punto in aria', odnosno 'šav u zraku'. S obzirom na stalno prisutni geometrijski motiv, nekadašnja i današnja paška čipka imaju iste motive.²³

Slika 3. Paška čipka

Izvor: Hrvatska enciklopedija, *Pag*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/46106> (23. lipnja 2024.)

2.2.3. Lepoglavsko čipkarstvo

Paško, hvarsko i lepoglavsko čipkarstvo uključeni su na listu zaštićene nematerijalne baštine Republike Hrvatske. Godine 2004. Predloženo je i na UNESCO-ovu listu nematerijalne baštine. Lepoglavska čipka predstavlja tvorevinu izrađenu s pomoću batića, a namjena joj je ukrašavanje interijera ili odjevnog predmeta.²⁴

Početak lepoglavskog čipkarstva može se gledati kao izvor dodatnog prihoda te se to smatra i razlogom što se izrada čipke u kontinentalnoj Hrvatskoj zadržala samo u Lepoglavi.

²³ Na i. mj.

²⁴ Leš, Petrović, T., *Lepoglavsko čipkarstvo*, Srednja Europa, Zagreb, 2008., str. 11.-46.

Još jedna od pretpostavki uključuje da je ulogu u podrijetlu i proizvodnji lepoglavske čipke imao i pavlinski samostan. Smatra se da su čipku naručivali mnogi crkveni i svjetovni plemenitaši. Sljedeća pretpostavka je da je ulogu u razvoju lepoglavskog čipkarstva imalo lokalno plemstvo. Tada je u modi bilo pretjerano korištenje čipke u ukrašavanju odjeće. Još jedna od pretpostavki je da su seljakinje koje su nudile usluge pranja i održavanja odjevnih predmeta svojih gospodarica, naučile razne tehnike izrade čipke.

Krajem 19. stoljeća zna se da su učiteljice u samostanu započele s vođenjem čipkarskog tečaja. Lepoglavska se čipka u 19. stoljeću izrađivala na trakasto bez predloška, dok su motivi bili geometrijski i jednostavni. S obzirom na dokaze, lepoglavsko čipkarstvo ostavlja trag tek krajem 19. stoljeća te se može znati kako se čipka izrađivala od domaće pređe na jastučiću ispunjenom sijenom.

Prema Zlati Šufflay, ženi koja je istraživala čipkarstvo Lepoglave, u Lepoglavi se izrađivala čipka odavno, dok su još pastirice na tlu uz čuvanje svoje stoke čipkale i pjevale. U početcima se izrađivala na četvrtastom jastuku napunjenim slamom ili travom, a bio je sašiven od konoplje te su ga nazivali još i ded, a samu čipku su nazivali špice jer se tako izgovarala na njemačkom jeziku. Ded je bio manjih veličina, a čipka koja se izrađivala bila je bez uzoraka i izrađena debljim koncem s 20-ak batića. Čipku, osim što su prodavali, mijenjali su je i za razne namirnice ili druga tkanja i potrepštine. Krajevi ovakve prostoručne čipke su se pričvršćivali malim brojem pribadača, a koristili su je za umetanje u drugu tkaninu ili kao rub na tkanini.

Veliku ulogu u unapređivanju postojećeg lepoglavskog čipkarstva je imao Iso Kršnjavi koji je osnovao i 1868. Društvo umjetnosti te pokrenuo i čipkarski tečaj u Lepoglavi. Na taj način je čipkarkama htio osigurati veću zaradu jer bi se tečajem pridala veća umjetnička i novčana vrijednost. Podučavanjem čipkanja u školi, kao i uvođenjem novih tehnika, pribora itd. započinje drugo razdoblje lepoglavskog čipkarstva. Osoba koja je prva podučavala to čipkarstvo bila je Viktorija Pajer. Ona je ujedno uvela i novitete u lepoglavsko čipkarstvo, a to su valjkasti jastuk punjen piljevinom, još zvan i mladi dedek, novu vrstu batića i slično.²⁵

Svaka polaznica tečaja imala je svoj stolić, jastučić i mali pribor te stolac. Osim Viktorije, tečaj je vodila i ranije spomenuta Zlata Šufflay. Početkom 20. stoljeća prestaju tečajevi u školama te žene kreću u samostalnu izradu čipke. S 19. na 20. stoljeće su se jedno vrijeme izrađivale obje vrste čipke, odnosno i stare trakaste i nove s idrijskim motivima. S obzirom na dolazak nove čipke, stara koju su još nazivali i prostoručnom čipkom, polako će

²⁵ Na i. mj.

nestajati. Kada je krenula potreba za povećanom proizvodnjom, javili su se i trgovci seljaci koji su tu čipku prodavali u raznim drugim mjestima. Kako su trgovci seljaci putovali često, tako su i uspijevali vidjeti nove motive i razne vrste čipki pa su tako 1916. donosili čipkaricama nove uzorke.

Zlata Šufflay objavila je katalog Hrvatska narodna čipka u domu i na oltaru te je u njemu podijelila lepoglavsko čipkarstvo u pet faza prema ornamenti. U prvoj i drugoj fazi prevladavaju geometrijski ornamenti, u trećoj i četvrtoj prevladavaju "slavenski" ornamenti, a u petoj fazi specifični su slobodni i geometrijski ornamenti te idrijski, češki i njemački. Kao i ornamentni, po fazama su se razlikovale i tehnike, no u trećoj i četvrtoj fazi su se koristile tehnike pletenac mreža i listićanje, po čemu se i ističu hrvatske čipke jer im daje određenu reljefnost. Osim navedenog, razlike u fazama bile su još i vidljive u širini čipke, podlogama, jastucima i pribadačama koje su koristili. Batići koji su se koristili u prve četiri faze bili su rezbareni, a u petoj su se uz njih koristili i obični.

Nakon 1918. Uslijedilo je razdoblje s vrlo malo podataka o lepoglavskom čipkarstvu. Prema podacima Zlate Šufflay, nakon Prvog svjetskog rata lepoglavsko čipkarstvo kratko nazaduje u izgledu i kakvoći. Kako bi čipkarice što prije zaradile veću svotu novaca, pojednostavnjuju izradu motiva na čipkama, kako bi ih napravile što više i što brže. Šufflay 20-ih i 30-ih godina 20. stoljeća pokušava ponovno organizirati tečaj čipkarstva te pokušava raditi i na očuvanju i skrbi ove tradicije.

Još jedna osoba koja se zalagala za očuvanje hrvatskog čipkarstva bio je Vladimir Tkalčić. Poznavao je i pratio lepoglavsku i pašku čipku. Problemi koji su pratili tečaj lepoglavske čipke jesu financijski problemi, organizacijski problemi, problemi nastupa i prodaje, problemi s radnim uvjetima te problemi sa stalnim poboljšavanjem kvalitete proizvoda. Tkalčić je uspio dobiti rješenje o osnutku Banovinskog čipkarskog tečaja u Lepoglavi.²⁶

Na izgradnji i otvorenju čipkarske škole se radilo 1936. i 1937. Otvaranje škole je izrazito podignulo kvalitetu izrade čipke. Osim u Lepoglavi, škola je otvorena i u Pagu. Osim u Hrvatskoj, lepoglavska se čipka najviše prodavala u Austriji, Njemačkoj i Americi. U ratnim godinama, u školi su radili i dječaci na tkalačkim stanovima. Nakon izgradnje škole, pojavio se i katalog lepoglavske čipke koji su tiskali na njemačkom, hrvatskom, francuskom i engleskom jeziku. Za vrijeme rada Danice Broessler nastali su i novi nazivi za određene tehnike i vrste čipke te se uz običnu izrađivala još i vunena, svilena, crna i šarena šipka. Od

²⁶ Isto, str. 46.-116.

motiva su se najviše koristili cvjetni koje još nazivaju i baroknim te klasičnim lepoglavskim motivom za čipku. Uz njih, koristili su se i gotički motivi, narodni motivi te razni geometrijski i moderni motivi.

Sve u svemu, lepoglavsko se čipkarstvo dijeli na dva razdoblja, a to su razdoblje od 1918. do 1930. te od 1930. do početka Drugoga svjetskog rata. U prvom razdoblju bila je važna dodatna zarada, unapređenje kućnog obrta, povezivanje sela i grada i sl., dok se u drugom razdoblju uz sve to javila i potreba za proširenjem i poboljšanjem. Motivi na čipkama ovisili su o potrebama kupaca i grada te ukusima. Ideju za motive nalazile su u svojem okruženju, npr. na kamenim spomenicima kao što je starohrvatski pleter. Osim što se bavila čipkarstvom, Zlata Šufflay je još i izrađivala nacрте, istraživala povijest lepoglavskog čipkarstva, radila na klasifikaciji čipaka, izradi kataloga, izradi novinskih članaka, izradi knjige itd. Za svoj čipkarski rad lepezu, dobila je i nagradu, srebrnu kolajnu na međunarodnoj izložbi u Parizu. Ženka Frangeš organizirala je izložbe, osnivala zadruge za kućne obrte, održavala predavanja, pisala članke te je utemeljiteljica Ženske udruge za očuvanje i promicanje hrvatskog kućnog obrta.

Nakon Drugoga svjetskog rata čipka se prodavala širokoj publici, no još uvijek bez oznake podrijetla proizvoda. Od tog razdoblja pa do 90-ih godina 20. stoljeća lepoglavsko čipkarstvo nije baš istraženo. Vidljivo je kako je izrada čipke prešla iz narodne u popularnu kulturu.²⁷ Vjeruje se da su Lepoglavu s čipkom na batiće upoznali pavlinski redovnici te da se s vremenom prenijela na seljakinje. Lepoglavska čipka također ima renesansne elemente u svojem radu. Prva pisana informacija o izradi čipke u Lepoglavi može se naći u tekstu Izidora Kršnjavog iz 1878. U lepoglavskoj čipki dominiraju cvjetni motivi pa ih se često naziva i baroknima. Specifičnosti izrade lepoglavske čipke jesu tvrdi jastučić u obliku tube zvan dedek, košara za jastučić, batići kojih uvijek mora biti jednak broj, pribadače i niti. Još jedna specifičnost je da se motivi povezuju u otvorenom prostoru s motivom nalikom na pčelinju košnicu.²⁸

²⁷ Isto, str. 60.- 151.

²⁸ Eckhel, N., *Lacemaking in Croatia*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2007., str. 90.-126.

Slika 4. Lepoglavska čipka

Izvor: Lepoglavska-čipka.hr, *Okrugli podložak Narcisa II/D*, dostupno na: <http://www.lepoglavska-cipka.hr/en/web-shop/lace/73/> (23. lipnja 2024.)

2.2.4. Hvarska čipka

Hvarska čipka, odnosno čipka od aloe, smatra se najmlađom hrvatskom čipkom. Proizvodnja ove čipke započela je u 19. stoljeću u benediktinskom samostanu u Hvaru. Pisanih podataka koji potvrđuju tu teoriju nema. Proizvodnju navedene čipke su učili i u privatnim školama. S obzirom na količinu slobodnog vremena koje imaju sestre iz samostana, bez poteškoća mogu provesti dovoljno vremena na izradu čipke od debele i tvrde biljke aloe. Proces izrade niti od aloe je dugotrajan i kompleksan, stoga je svaka čipka koju izrade jedinstvena i koristi se samo u dekorativne svrhe.²⁹

Listovi aloe se skupljaju u određenom razdoblju u godini, a niti od ovih listova su tanki, bijeli, otporni i dugi. Čipka dobije ime ovisno o tehnici koja se koristi. Postoje tri vrste tehnika kod hvarske čipke, a to su tenerifa, tenerifa s mreškanjem i mreškanje u krug. Tenerifa se dobije tako da se najprije na čvrstom kartonu napravi podloga u obliku zrakaste paukove mreže i onda prema njoj se rade razni geometrijski motivi. Za drugu i treću vrstu je

²⁹ Isto, str. 126.-178.

potrebna posebna igla za tkanje mreže. Budući da se u benediktinskom samostanu nalazi vrlo malo sestara, obvezatno uče svaku pridošlu sestru tehnikama izrade hvarske čipke od aloe. Ova vrsta očuvanja umijeća izrade čipke od aloe zapravo je vrlo riskantna jer postoji mogućnost da se tradicija izgubi. Osim benediktinskog samostana, ulogu u očuvanju izrade ove čipke imalo je i otvaranje čipkarske škole 1907. Na pad proizvodnje čipkarstva u Hrvatskoj uvelike je utjecala industrijalizacija, urbanizacija te ratovi. Sada su lepoglavska, hvarska i paška čipka popularan suvenir koji predstavlja hrvatsku kulturu.³⁰

Slika 5. Hvarska čipka

Izvor: Kamenjar.com, *Hrvatska kulturna baština čipkarstva*, dostupno na: <https://kamenjar.com/hrvatska-kulturna-bastina-cipkarstva/> (23. lipnja 2024.)

2.3. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja

Dvoglasje tijesnih intervala naziv je za stil folklorne glazbe koji je vrlo kompleksan. Iako je pod zaštitom UNESCO-a, dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja može se čuti i izvan tih područja. Specifičnost ovog stila folklorne glazbe je snažno pjevanje koje osobe koje ga izvode pjevaju djelomično kroz nos kako bi se stvorio taj specifičan zvuk. Izvođači imaju određena pravila kojih se tijekom ove vrste pjevanja moraju strogo držati, ali

³⁰ Na i. mj.

imaju i onih koje mogu izbjeći pa je stoga moguće čuti i mnogo improvizacija i varijacija tijekom izvođenja u objema dionicama.

Pravila kojih se obvezatno pridržavaju jesu završeci u oktavi, kao i jednoglasni završeci. Sjedinjenje glazbe i teksta je također vrlo zanimljivo s obzirom da tekst može biti skroz jednostavan, ali i vrlo složen, dok je velik dio tonskih nizova načinjen od četiri do šest tonova. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja upisano je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2009.³¹

Dio dionica kreće se unutar raspona od umanjene do male terce, a dio od velike do uvećane sekste. Po određenim značajkama može se podijeliti na podstilove kao što su bugarenje, kanat, tarankanje i diskantno dvoglasje. Kanat se pjeva u paru na tanko i na debelo, odnosno u dionicama od velike do uvećane sekste, no sve češće se može čuti i u skupinama i u dionicama od umanjene do male terce (pjevanje na debelo).

Razlika između bugarenja i kanata je ta što su u bugarenju intervalski odnosi tješnji, udaljeniji od temperiranosti i bliži sekundnom dvoglasju, izvođenje je prodornije i otegnutije te ga njeguje još nekolicina s Ćićarije. Karakteristika diskantnog dvoglasja je ta što je kretnja glasova u protupomaku i povremeno bordunsko dvoglasje, a održavaju ga još u Vodnjanu i Galizani. Tarankanje je kao i kanat prošireno na cijelo područje, a specifično je po pjevanju slogova bez značenja kao što su nina-nena, ta-na-na i sl. Tarankanje ima čvrst tempo i oponaša svirku sopela. Osim sopela, uz dvoglasno pjevanje Istre i Hrvatskog primorja mogu se čuti i mih, pive, šurle (klarinetska sviraljka), vidalice (flaute) i cindra (tamburica).

Sopela je najrasprostranjenija i najpoznatija i svira se u paru, a takva pojava naziva se mala i velika ili tanka i debela sopela. Mih, pive i sopela koriste se najviše za pratnju plesova od kojih su najpoznatiji balun, polka i tanac. Balun se pleše u parovima u kružnici, plesačica se nalazi s vanjske strane i najrašireniji je kod istarskih Hrvata. Tanac je obilježje kvarnerskih otoka, pleše se također u parovima, ali u dva nasuprotna reda. Polka se pleše na čitavom području.

Očuvanje i promicanje odvija se kroz mnogobrojne festivale, smotre i druženja, ali jedina priredba koja izričito promiče ovu tradiciju na čitavom području Istre i Hrvatskog primorja je natjecanje sopaca Matinjada pul Ronjgi.³²

³¹ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 17.

³² Opačić, V. J., ur., *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 246.-251.

2.4. Festa Sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika

Legenda na kojoj je zasnovana Festa Sv. Vlaha opisuje pojavljivanje navedenog svetca kada je bila potrebna pomoć Dubrovniku i njegovim mještanima u obrani od napadača. Još od 10. st. Festa Sv. Vlaha prepoznatljiva je po svojim tradicionalnim odlikama koje pridonose razvoju očuvanja nematerijalne baštine, kao i prema značajnom poticanju međukulturnih odnosa, s obzirom da je to događaj koji posjećuju mnogi pa se tako tamo može susreti, osim lokalnog stanovništva, i predstavnike državnih vlasti i Rimokatoličke crkve te mnoge pojedince iz drugih mjesta pa čak i iz okolnih zemalja. Kod Feste Sv. Vlaha zaista je osjetno oblikovanje kulture nasljeđivanja. Festa Sv. Vlaha upisana je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2009.³³

Sv. Vlaho bio je biskup u Sebasti u Kapadociji i živio je u 3. stoljeću. Umro je mučeničkom smrću, ali se ne zna je li to bilo za vrijeme Dioklecijana ili Licinija. Ne štuje se samo u Dubrovniku, već u cijelom svijetu. Prema legendi se Sv. Vlaho ukazao svećeniku crkve Sv. Stjepana i upozorio ga na napad Mlečana te mu je izjavio da je on poslan s neba da ih zaštiti. Tako se 971. Sv. Vlaho smatra zaštitnikom Dubrovnika. Najranije zabilježen povijesni podatak o ovom Svetcu je iz 1190. Tada je dubrovačka vlada izdala ispravu prema kojoj dužnici i bjegunci mogu boraviti slobodno tri dana prije i tri dana nakon blagdana Sv. Vlaha, čime je taj dan postao državna svečanost.

Festi kao glavnom državnom blagdanu prisustvovali su svi, od crkvenih dostojanstvenika, seoskog naroda, do stranaca. Festa Sv. Vlaha postala je najkorjenitija dubrovačka tradicija. Prikaz je to ujedinjenja crkvenog, državnog i narodnog duha. Velik je to izraz dubrovačkog kulturnog identiteta, kao i same kulture posvajanja i slavljenja svetaca koju nazivaju 'Parac' i koja se očituje u svim spektrima izričaja kroz sve oblike kulturno-povijesnog i umjetničkog izražaja.

Sv. Vlaho je postao dio svakodnevnog života Dubrovčana. Festa se odvija svake veljače, a počinje trodnevnim moljenjem 30. siječnja u crkvi Sv. Vlaha. Na Kandeloru 2. veljače otvara se Festa. Na Orlandov stup se podiže zastava Sv. Vlaha, izgovara se pohvalnica u njegovu čast, djevojke su obučene u narodne nošnje i nose darove.³⁴

Narod odlazi u crkvu, gdje od Sv. Vlaha traži oslobođenje od grlobolje, s obzirom da je bio i zaštitnik od bolesti grla. Dan 3. veljače je zapravo službeni dan Sv. Vlaha, a nagoviješta

³³ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 19.

³⁴ Opačić, V. J., ur., *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 252.-257.

ga se crkvenim zvonima, nekada i pucanjem iz topova, a danas oglašavanjem trombunjera. Barjaktari se susreću na zapadnom ulazu u grad i obučeni su u živopisne narodne nošnje te zajedno s ostatkom naroda kreću prema svecu, pozdravljajući usput svaki njegov kip.

Procesija se odvija kroz Stradun, a prije nje se održava misa pred katedralom. Pohod kroz grad se odvija određenim redoslijedom i sudjeluje sve lokalno stanovništvo. Nose se i relikvijari sa svetačkim moćima pa se tako najvažnijim smatra relikvijar s moćima glave Sv. Vlaha. Predvodnici procesije čine festanjuli, odnosno svečano odjeveni svetkovnici s bijelim bajrakom Sv. Vlaha. Na blagdan se iznosila dubrovačka tradicijska hrana, oblačili najbolji odjevni predmeti, pjevalo se, molilo i komentiralo Festu.³⁵

Pohvalnica koja se čita u čast sv. Vlaha na Kandeloru naziva se Laus i iznimno je važan dio ove ceremonije. Prije čitanja pohvalnice, upravitelj crkve sa svećenstvom i festanjulima te s domaćim biskupom i gostima pušta bijele golubice. One predstavljaju simbol hramskog dara. Usput se podiže bijeli bajrak na Orlandov stup i intonira himna Sv. Vlaha. Čitanje Lausa zatim završava poklikom "Živio Sveti Vlaho!". Laus je riječ koja sama po sebi znači pohvalu, prema latinskom jeziku. Kratkog je karaktera i s njom se zazivaju nebeski sveteći i moli ih se da i dalje pomažu i paze na Dubrovnik i njegove žitelje. Traže od njih život, pobjedu, mir i obilje.

Nekad se Laus čitao od strane velikog admirala dubrovačke mornarice jer su pomorci tada imali vrlo važnu ulogu. Za vrijeme njegovog čitanja izvijao se crveni bajrak Sv. Vlaha. Vrijeme nastanka samog običaja čitanja Lausa ostaje i dalje nepoznato. No, unatoč tome, kroz 20. stoljeće su Laus čitali i festanjuli, od kojih je jedan bio pomorac pa je on preuzimao simboliku velikog admirala. Tek od 1972. Uspostavilo se da će Laus čitati biskup. Tekst Lausa slični čestitci-molitvi u kojoj se od svetaca zaziva Presveto Trojstvo, Gospa, Sv. Vlaho, apostolski prvaci Petar i Pavao te sveti Ivan, sv. Frano i sv. Filip i naravno zaštitnici dalmatinskih gradova, sv. Šimun, sv. Ivan, Sv. Duje, sv. Tripun, kao i još mnogi drugi koji su bili štovani u različito vrijeme.³⁶

Od čitanja Lausa svetcima očekuje se i da ih Bog čuva i poživi mnogo godina na moru i na kopnu. Najstariji poznati tekst Lausa nalazi se u knjizi Zibaldone. Knjiga je sačuvana u franjevačkom samostanu Male braće. Napisana je na talijanskom jeziku, a prvi poznati hrvatski prijevod je napravljen od strane Antuna Vučetića i objavljen je u knjizi „Sveti Vlaho u Dubrovniku“ 1924. S 1972. godinom je tekst osuvremenjen te skraććen. Iz teksta su izbačena

³⁵ Na i. mj.

³⁶ Dubrovačka biskupija, *O Festi*, dostupno na: <https://festa.hr/o-svecanome-lausu-prigodom-otvaranja-feste-sv-vlaha/> (17. lipnja 2024.)

spominjanja svetaca zaštitnika jadranskih i talijanskih gradova, a samim tim su izbacili i dio višestoljetne povijesne zbilje Dubrovnika na koju je tekst i ukazivao.³⁷

Slika 6. Festa sv. Vlaha

Izvor: Jutarnji List, *U Dubrovniku zatvorena 1048. Festa Sv. Vlaha*, dostupno na:

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/foto-u-dubrovniku-zatvorena-1048-festa-sv-vlaha-9954220> (23. lipnja 2024.)

2.5. Procesija Za križen na otoku Hvaru

Obred procesije Za križen prikazuje jedinstveni kulturni identitet stanovnika otoka Hvara. Ovaj pobožni obred se odvija već pet stoljeća u noći s Velikog četvrtka na Veliki petak. Mjesta otoka Hvara koja su uključena u ovu procesiju jesu Pitve, Vrisnik, Vrbanj, Jelsa, Svirče te Vrboska. Obred započinje istovremeno u svakom navedenom mjestu u 22 sata ispred župnih crkava.

Na čelu obreda se u svakom mjestu nalazi križonoša. Križ koji križonoše nose može težiti i do 18 kilograma. Nošenje križa predstavlja zamolbu ili zahvalnost. Iza križonoše koračaju ostali vjernici i hodočasnici obučeni u bratimske tunike. Obvezatno posjećuju crkve i kapelice koje su im usput, gdje ih veselo dočekuju ostali mještani i svećenici. Procesija završava rano ujutro gdje je i započela, nakon prijeđenih 25 kilometra.³⁸

³⁷ Na i. mj.

³⁸ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 23.

Procesija Za križen na otoku Hvaru upisana je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2009. Okosnica ove procesije je Gospin plač. Tu se koristi osmerački tekst iz 15. stoljeća, a pjevači se nazivaju kantadurima.³⁹

Na Veliki Četvrtak odvija se procesija Za križen, na Veliki Petak se odvijaju teoforične procesije, a treće procesije koje se odvijaju jesu procesije po Božjim grobovima i odvijaju se tijekom Velikog tjedna. Procesije se organiziraju od strane vjernika. Procesijom žele izraziti suživljenost hvarskog vjernika s fizičkim mukama i boli Isusa, ali isto tako i s Marijinom tugom.

Dokument koji najranije spominje ovu procesiju je vizitacija biskupa Milanija iz 1658., u kojoj se nalazi zamolba vjernika da dobiju dopuštenje održati procesiju ujutro na Veliki petak. Tražili su dopuštenje jer su procesije prethodno bile zabranjene od strane generalnog vikara hvarskog biskupa. Zabranio ih je jer je smatrao da se održavaju preveliki neredi tijekom održavanja procesija. Zatim se procesija spominje 1817. u dokumentu u kojem se opisuju sukobi za mjesto križonoše.

Sam nastanak procesije Za križen je nepoznat. Neki vjeruju da je nastala jer se narod htio osloboditi od feudalnog oblika crkvene uprave. Drugi vjeruju da je povezana s događajima o Svetom Križiću u Hvaru u 16. Stoljeću, kada je u jednom sukobu hvarskih plemića i pučana prokrvario križić. Treće vjerovanje je da je nastala jer je za glavni cilj imala posjet Božjim grobovima.

Nositi križ za vrijeme procesije je velika čast te križonoša ima tijekom cijele godine kuću označenu križem koji u noć Velikog četvrtka bude osvjetljen. Nekad su se križonoše birale na način da su se izvlačili papirići s imenima, no to više nije praksa pa se sad samo unaprijed zapisuju i čekaju svoj red. Križonoša hoda bos, raspoređuje pratnju i nikada ne sjeda. Samo njegova obitelj bude u običnoj odjeći, dok drugi budu obučeni u bratimske tunike.

Nakon križonoše i njegove obitelji, nalaze se prijatelji koji drže dva svijećnjaka, a zatim šest do dvanaest osoba s velikim svijećama i osam do trideset nosača fenjera. Ostali sudionici su batistrada, osoba koja štapom upozorava križonošu na prepreke na putu, kantaduri, pjevači Gospina plača, velik broj vjernika i hodočasnika.⁴⁰

³⁹ Ministarstvo kulture i medija, *Procesija Za križen na otoku Hvaru*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/procesija-za-krizen-na-otoku-hvaru/16462>, (13. lipnja 2024.)

⁴⁰ Opačić, V. J., ur., *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 260.-263.

Zbog unaprijed određenog redoslijeda procesije se ne susreću tijekom noći, što je i dobro jer se njihov susret smatra nesrećom. Nekada su putevi bili osvijetljeni, ako se prolazilo kraj mora ribari bi upalili ferale. Doček ujutro je najveći u Jelsi na trgu, gdje križonoša prima blagoslov svećenika. Na Uskršnji ponedjeljak križonoša priređuje Gospodinov pir, odnosno gozbu za svoju pratnju,

Gospin plač je temeljni dio procesije. To je zapravo osmerački pasionski tekst iz 15. stoljeća i pripada mlađem tipu plačeva. Nekad se izvodio cijeli tekst od tisuću stihova, a sada se prilagođava situacijama i pjevaju se dijelovi. Izvođenje procesije je prekinuto samo nakratko tijekom Drugog svjetskog rata.⁴¹

2.6. Umijeće izrade drvenih tradicijskih igračaka s područja Hrvatskog zagorja

Hrvatsko zagorje je vrlo prepoznatljivo po svojoj povijesti izrade drvenih tradicijskih igračaka, gdje se to umijeće i poprilično razvilo. Umijeće je i danas prisutno u Stubici, Mariji Bistrici, Lazu Stubičkom i Bistričkom itd. Iako su najizrađivanija najprije bila svirala, tijekom godina se izrada proširila pa se tako znalo izrađivati i do 120 različitih igračaka. Umijeće se prenosi iz generacije u generaciju i specifično je po tome što ne postoje dvije iste igračke s obzirom da je u pitanju ručni rad, sve su specifične i različite po nečemu. Još jedna od karakteristika izrade ovih igračaka je to da ih muškarci izrađuju, a žene oslikavaju prirodnim bojama, većinom crvenom, žutom i plavom bojom.

Igračke se izrađuju od vrbe, lipe, bukve i javora. Način izrade je da se nakon sušenja meko drvo teše i oblikuje prema šablonama koje mogu biti izrađene od drva ili kartona. Od motiva se najčešće na igračkama mogu pronaći cvjetni ili geometrijski oblici. S obzirom da je jako teško očuvati ručnu izradu igračaka, pohvalno je što se zadržalo čak 50 vrsta igračaka koje se još uvijek izrađuju.⁴²

Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja upisano je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2009.⁴³

⁴¹ Na i. mj.

⁴² *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 25.

⁴³ Ministarstvo kulture i medija, Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-izrade-drvenih-tradicijskih-djecjih-igracaka-s-podrucja-hrvatskog-zagorja/16464> (13. lipnja 2024.)

Drvene igračke Hrvatskog zagorja su jedan od najatraktivnijih ručno napravljenih proizvoda koji je generacijama ostao nepromijenjen te je stoga zaslužno uvršten na UNESCO-ovu Listu. Prvenstveno su se drvene dječje igračke izrađivale u vlastitim domovima, a u 19. stoljeću su se počele otvarati tvornice, kako je rasla zainteresiranost i potražnja.

U Hrvatskoj je organizirana izrada u vlastitim domovima započela krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća. Nakon Hrvatskog zagorja, ovim zanatom su se počeli baviti i Prigorju te u Dalmatinskoj zagori. Nisu ih izrađivali samo za prodaju u Hrvatskoj već i u drugim europskim zemljama.

Uz urbanizaciju i industrijalizaciju bilo je teško održati izradu drvenih ručno izrađenih igračaka, s obzirom da su se pojavile jeftinije i modernije igračke na tržištu pa su se tako neke proizvodnje i ugasile, no dio je uspio opstati jer su uspjeli prilagođavati svoj asortiman proizvoda novim generacijama. Proizvodnja je opstala u onim selima koja su bila na putu prema najvećem hrvatskom hodočasničkom mjestu Mariji Bistrici.

U Etnografskom muzeju u Zagrebu može se vidjeti i kolekcija drvenih ručno izrađenih igračaka iz Hrvatskog zagorja i Prigorja, kao i iz Dalmatinske zagore prije nego su se ugasili zadnji drvorezbari te su primjer iznimno bogate tradicijske kulture i povijesti u kojima se može očitati i današnja autohtona tradicijska kultura. U selu Vidovec su se igračke izrađivale od bukve, javora i lipe. Ovdje se proizvodnja najprije razvila zbog siromaštva sela, na način da su stanovnici s rezbarskom vještinom uvidjeli još jedan način na koji mogu bolje zaraditi i tako se odlučili krenuti u proizvodnju drvenih igračaka.

Tijekom 19. stoljeća pojedinci su odlazili u druge gradove proučavati škole izrade drvenih igračaka te su neki čak i pohađali tečajeve, no to nije bilo efikasno jer je sve te igračke trebalo nositi natrag u Hrvatsku, a nedostajalo im je određenog alata i materijala za takvu izradu, stoga su se vratili svom starom načinu izrade. Njihov način izrade se sastojao od plošnih stranica, bojanim karakteristično za njihovo selo. U Vidovcu je osnovana i Prva hrvatska seljačka zadruga za izradu i prodaju dječjih igračaka, a osnovana je na temelju prijedloga Ženske udruge za ušćivanje i promicanje narodne pučke umjetnosti i obrta 1932. S radom prestaje 1956. Najčešći oblici igračaka su bili pas, mačka, ptica, krava, konj, kokoš, riba te ostale životinje koje su ih okruživale. Zatim su se izrađivali i igračke u obliku prijevoznih sredstava, a to su bile saonice, kola i dr. U Zadruzi su se izrađivali i manji sobni i kuhinjski namještaji.⁴⁴

⁴⁴ Biškupić, Bašić, I., *Svijet igračaka: dječje igračke iz hrvatske baštine*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2013., str. 17.-90.

Igračke su se većinom prodavale u svojem selu, ali i na glavnom zagrebačkom trgu i sajmovima. U prodavaonicama su se počele prodavati tek osnutkom Narodnih rukotvorina. To je bilo poduzeće za proizvodnju i promet narodnih rukotvorina. U drugoj polovici 20. stoljeća gubio se interes za igračke te je samim time i prestala izrada drvenih igračaka u selu Vidovec. U nekim selima Hrvatskog zagorja je proizvodnja započela kad su pojedinci uvidjeli bogatstvo drva u svojem šumovitom kraju. Izrađivali su svirale (žveglice) i jednostavnija glazbala za djecu. Svirale su ukrašavali paljenjem drva željeznom šipkom koja se stavljala u vatru. Premaz se radio bojama od korijena i listova šumskih biljaka. Žuta se boja dobivala od bazge i žutikovine, a crna od prokuhane čađi. Počele su se koristiti ekološke boje i povećao se asortiman jer su počeli izrađivati svirala u različitim oblicima. Karakteristična je igračka svirala od pola metra koja služi i kao hodočasnički štap. Najpoznatija igračka koja se izrađuje je klepetaljka. Klepetaljka je igračka u obliku leptira ili ptice na kotačićima kojoj klepeću krila dok ih se gura uz pomoć štapa.

Žveglice su se izrađivale od jednog komada drva s rupicama i urezanim piskom. Najbolja vrsta drva za izradu ove vrste igračke jesu bile šibe lijeske, javora, bazge i vrbe te ukoliko su im trebale tanje grane koristio se klen, topola i bukva. Pobiranje drva i šiba se odvijalo prije početka i nakon prestanka vegetacije. Smatralo se da je tada drvo najmekše i savitljivo. Alat koji su koristili pri izradi stanovnici Laza su sami izrađivali. Nakon što bi drvo ogulili, puštali bi ga da se osuši. Svirale su radi izrade, koja nije mogla biti savršena s obzirom da su se koristili improvizirani alati i sve se radilo ručno, imale nečistu intonaciju.

Kod klepetaljki krila su bila spojena s komadićem kože koji je bio pričvršćen na čavle te zabijen u trup. Kako je vrijeme prolazilo, morali su se prilagođavati tržištu i osuvremeniti se, pa su tako počeli kupovati i lak kojim su premazivali igračke, kako bi se temeljna boja što bolje prionula o drvenu podlogu.⁴⁵

Osnovale su se zadruge i u selima Hrvatskog zagorja, neke su se spajale, neke dobivale novi organizacijski oblik, a neke bile preimenovane u Zadrugu za kućnu radinost. Osim bukve, lipe i javora, igračke se izrađuju i od vrbe te se obrađuju i režu nožićima špičkima, blančaju makljom (obručnjakom) te dube štrukom. Izrađuju ih na hoblipanku, odnosno stolarskom stolu, a sjedi se na klupi 'kusi'. Izrada se prilagođava tržištu i vremenu pa se tako izradi konjića kreću dodavati i krznene grive i repovi. Izrađuju se oblici modernijih vozila. Od pokretnih igračaka se izrađuju vrtuljci, patke, skakači, plesači i slično. U novije vrijeme se izrađuju i mačevi i štitovi. Trenutno izrada drvenih igračaka opstaje zahvaljujući prijenosu s

⁴⁵ Na i. mj.

generacije na generaciju, ali i zahvaljujući Turističkoj zajednici Općine Marija Bistrica koja organizira brojne tečajeve i manifestacije, kako bi budili interes i proširili znanje na veću publiku.

Isključivo u selima Tugonice i Turnišće su se izrađivale tamburice. Za izradu se rabi jalšino i bukovo drvo. U Dalmatinskoj zagori većinom su djeca sama izrađivala igračke, iako je bilo i drvorezbara. Drvorezbari su svoje igračke prodavali u Splitu i ispred svetišta Gospe Sinjske. U selu Zelova izrađivale su se jednostavnije igračke, neprecizno oblikovane, sa zagasitim bojama i s malo geometrijskih ukrasa. Iz nekih sela su ostali samo muzejski primjeri, a u nekim selima ima još nekoliko obitelji koje su nastavile izradu. U ranije spomenutom selu Vidovec izrađivale su se i pletene košare i kolica za lutke od šibe od lijeske, vrbe, kestena, trstike itd.

Muzeji igraju veliku ulogu u očuvanju i promidžbi ovog zanata i vrsti igračaka pa se tako pokušavaju održavati i radionice i demonstracije izrade drvenih dječjih igračaka koje vode proizvođači tih igračaka. Održavaju se i sajmovi pa je tako poznat Sajam zagorskog suvenira, na kojem se predstavljaju ručno izrađene drvene igračke. Sela koja su se bavila izradom drvenih dječjih igračaka, od kojih se neka i dalje bave, jesu Laz Bistrički, Laz Stubički, Gornja Stubica, Tugonica, Turnišće, Marija Bistrica, Globočec, Jerovec, Dubravec i Vidovec.⁴⁶

Slika 7. Tradicijske dječje drvene igračke s područja Hrvatskog zagorja

Izvor: Ministarstvo kulture i medija, *Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja hrvatskog Zagorja*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-izrade-drvenih-tradicijskih-djecjih-igracaka-s-podrucja-hrvatskog-zagorja/16464> (23. lipnja 2024.)

⁴⁶ Na i. mj.

2.7. Godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastavštine

Kao i svaka prošla navedena nematerijalna baština, ova također predstavlja specifičan kulturni identitet Kastavštine i lokalnog stanovništva. Od 17. siječnja pa sve do Pepelnice, nekoliko grupa muškaraca obučeni kao zvončari obilaze lokalna sela. Maske i oglavlja koja nose predstavljaju simbol plodnosti i vegetacije. Posebnost naziva zvončari leži u tome što su svi sudionici ogrnuti ovčjom kožom i što nose na sebi nekoliko zvona kojima proizvode glasne zvukove plešući i skačući.

Ova vrsta aktivnosti kroz nekoliko kilometara iziskuje fizičku izdržljivost, zbog čega se grupe većinom i sastoje samo od muškaraca. Ophod se prvenstveno izvodio kako bi se prizvala plodnost krajem zime. Osim halubajskih zvončara na okolnom području, djeluju i brežanski, zvonejski, rukavački, brgujski, žejanski, munski, frlanski, mučićevi te zvončari Vlahovog Brega.⁴⁷

Godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastavštine upisan je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2009.⁴⁸ Važno je napomenuti za gore navedene skupine zvončara da se većina nalazi u matuljskoj općini, a halubajski zvončari se nalaze u Općini Viškovo, no svih se pod jedim nazivom zove zvončarima Kastavštine. Osim navedene razlike, razlika je i u broju zvona koje nose te oglavljima i maskama pa tako postoje tri tipa zvončara. Ti tipovi jesu sljedeći:

- zvončari s velikim zvonom i zoomorfnom maskom,
- zvončari s cvjetnim oglavljem i s tri zvona te
- zvončari s oglavljima koji su okićeni papirnatim trakama u različitim bojama i s trima zvonima.

Pod tip broj jedan spadaju halubajski zvončari, pod tip broj dva spadaju brežanski, brgujski, frlanski, mučićevi, rukavački, zvonejski, korenski i zvončari s Vlahovog Brega, dok pod tip broj tri spadaju žejanski i munski. Specifičnost svake skupine jest i u njihovom načinu kretanja. Novonastale skupine zvončara si moderniziraju opremu i korake.⁴⁹

⁴⁷ Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 27.

⁴⁸ Ministarstvo kulture i medija, Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-čovječanstva/5337> (13. lipnja 2024.)

⁴⁹ Nikočević, L., *Zvončari i njihovi odjeci*, Naklada Kvarner, Institut za etnologiju i folkloristiku, Etnografski muzej Istre, Novi Vinodolski, Zagreb, Pazin, 2014., str. 29.-275.

2.7.1. Oprema

Obvezatan dio zvončarske opreme je, kao što se već dalo iščitati iz teksta pa i samog naziva ove tradicije, zvono, koje još nazivaju i orudija ili zvonac. Halubajski zvončari svoje zvono vezuju konopom ispod leđa, što im omogućava gibljivije kretanje. Zvono je prilično veliko i zapremnine je 9-10 litara. Nekada, između dvaju svjetskih ratova, bilo je vrlo teško nabaviti zvono te su se oni koji su ga imali smatrali bogatijima. Ta nekadašnja zvona su ujedno bila i teža te ih se nosilo po tri, ali nosili su ih na ramenima, a ne ispod leđa.

Osim zvona, obvezatno je oglavlje ili maska. Nekada se one izrađivale od strane samih zvončara. Maska je načinjena od unutarnjeg i vanjskog dijela. Vanjski dio čine pričvršćena ovčja koža i rogovi. Ukoliko netko nije imao ovčju kožu, moglo je biti i od drugog materijala. Unutrašnjost čini žičani kostur koji je obložen mekom spužvom na koji se vanjski dio mora moći pričvrstiti. Maske su podsjećale na glavu medvjeda, imale su crvene oči i velike čeljusti kako bi se olakšalo gledanje kroz njih. Nekada maske nisu prekrivale cijelo lice, već se nosio klobuk s papirnatim cvjetovima na koji se ta maska zakačila. Ponekad bi si stavljali i vunu kao zamjenu za brkove i bradu. Snalazili su se ovisno o sposobnostima i ukusu. Umetala su se i ptičja perja, a ponegdje i dijelovi ptica.

Kod rukavačkih zvončara oglavlje se postizalo veće tako da se umetao visoki karton te se sve prekrilo cvijećem. Nazivali su ga krabujosnica. S vremenom su se oblikovala određena pravila i stilovi klobuka pa tako sad većina ima šešir obučen u crvenu tkaninu s utaknutim šibama na koje se dodaju vate u obliku mačića, a zatim se na šparogu prikače krep cvjetovi raznih boja. Šešir se vezicama veže ispod vrata. Kod žejanskih i munskih zvončara umjesto cvijeća prikače se šarene razglednice, a prazne prostore ispune vrpčama. Na vrhu njihovog oglavlja nalaze se dvije rozete, sve do poda se spuštaju krep trake, a ispred vise resice u bojama.

Ovčja koža koja visi s klobuka mora biti velika do poda i okrenuta na dlakavu stranu prema van. No, neki zvončari umjesto jednog teškog komada ovčje kože, za klobuk privežu komad ovčje kože koji seže do pasa, a od pasa privežu drugi komad ovčje kože koji onda seže do poda. Nabava kože i zvona je s vremenom postajala sve teža.⁵⁰

Balta, mačuka ili bačuka naziv je koji predstavlja komad "alata" koji zvončari nose u svojoj ruci, a to može biti rog vola ili jelena, drvo, drvena sjekira, batić i slično. Ovaj predmet ovisi od pojedinca do pojedinca i bitno se razlikuje u zvončarskim skupinama. Od odjeće se nose mornarske majice i bijele hlače. Bitna informacija je da se samo zadnja dva dana Pusta,

⁵⁰ Na i. mj.

na hlačama od jutениh vreća kod rukavačkih zvončara nose resice od krep papira raznih boja. Što se tiče obuće, oblačilo se od vunениh čarapa do čizama i opanka. Brgujski, brežanski, frlanski, korenski i zvončari Vlahovoga Brega, umjesto mornarskih majica, nose karirane majice. Oko vrata, zvončari nose velike crvene marame.

2.7.2. Ophodi

Ophodi započinju nakon 17. siječnja i odvijaju se nedjeljama. Obilaze se svoja i okolna sela, a ponekad traju i do 12 sati i prijeđe se do 15 kilometara. Prate rutu nepravilnog kruga. Najveselije je na Pusnu nedeju, Pusni pondejak i sam Pust. Organiziran je raspored koja grupa zvončara ima koju nedjelju pa tako najstarije grupe imaju nedjelje tijekom Pusta.

Neki obilaze samo svoja sela, neki samo okolna, a neki kombiniraju. Halubajski zvončari su jedni od rijetkih koji imaju svoje ophode u sva tri posljednja dana Pusta, s time da im je sastavni dio ophoda postao i sudjelovanje u riječkom karnevalu.

Povorku rukavačkih zvončara predvodi osoba koja je vrlo pokretljiva i koja nosi stablo bambusa okićen papirnatim cvijećem. Na taj se način najavljuje skupina i u zadnjem mjestu radi prostor da se održi zvončarsko kolo. Povorku zatim prate svirači, a od instrumenata se mogu čuti trube, harmonike i bubanj. Vođe skupine nose crveni karanfil na prsima, a na začelju povorke se nosi vino u bačvici na štapu. Povorka se odvija u parovima, a prvi i zadnji sudionici su u trojkama. Pleše se na način da se sudaraju bokovima jedni u druge. Razlika u njihovim ophodima drugih sela i u ophodu na Pusni pondejak i Pust je vidljiva i očituje se u odjeći i njihovom ponašanju. Tada nose karirane majice, hlače od jutениh vreća s raznobojnim trakicama i manje su ozbiljni. Ulogu vražića ima dvoje iz skupine i većinom su obučeni u crno, imaju rog i lupkaju s čarapom punom pepela prisutne kako bi bili "očrnjeni" od strane vraga.

Dužina rute, broj sela koja posjećuju, odjeća, broj sudionika itd. ovise od grupe do grupe i od vremena do vremena. Neke skupine su spadale sve pod mučićeve zvončare pa su tako oni bili najbrojniji, ali su se s vremenom podijelili u manje, no i dalje neke, iako su zasebne, predstavljaju se zajedno. Osim navedenog, razlika je i u plesu, pa se tako kod brgujskih zvončara ne sudaraju i njišu, već skaču na jednoj pa na drugoj nozi.⁵¹

Među najpoznatijim zvončarima su se našli halubajski zvončari. Halubajski zvončari su poznati i po tome što se od drugih razlikuju jer u ophodu ne sudjeluju samo muškarci iz tog

⁵¹ Na i. mj.

sela, već iz čitavog područja Viškova i dijelom Grada Kastva. Jedini gradski zvončari jesu zametski zvončari koji su svoju odjeću radili po uzoru na halubajske zvončare, ali im se na glavi ispod ovčje kože nalazi šljem i imaju drugačije kretanje. Grobnički dondolaši isto tako okupljaju muškarce s područja dviju općina i karakterizira ih crna odjeća i kosturska lubanja koju nose kao masku.⁵²

Slika 8. Halubajski zvončari

Izvor: Putopis.hr, *Halubajski zvončari*, dostupno na: <https://putopis.hr/hr/2021/02/22/halubajski-zvoncari/> (23. lipnja 2024.)

2.8. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske

Medičarski obrt se najčešće odnosi na izradu licitara na području sjeverne Hrvatske. U 13 županija djeluje 35 medičarskih obrta. Obrt se prenosi s generacije na generaciju te ostaje unutar obitelji. Licitari se izrađuju od tijesta. Karakteristika licitara je da se oslikavaju jestivim bojama, a najčešća boja koja se pojavljuje jest crvena. Osim crvene boje, koriste se i žuta, bijela, zelena, ružičasta i plava. Oblikuju se kalupima koji su izrađeni od lima te se peku i suše kako bi se stvorio gotov proizvod spreman za oslikavanje.⁵³

Najčešće se gotov proizvod, osim bojama, ukrašava i malim ogledalom, oslikanim cvjetovima, tekstom i sličicama. Najpoznatije je licitarsko srce, no izrađuju ih i u drugim raznovrsnim oblicima. Zahvaljujući odličnoj očuvanosti medičarskog obrta i prenošenju ovog

⁵² Na i. mj.

⁵³ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 29.

umijeća s generacije na generaciju, licitari su postali vrlo prepoznatljivi kao hrvatski proizvod te su ujedno postali i autohtoni hrvatski suvenir.⁵⁴

Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske upisan je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2010. Zanimljivost medičarskog obrta jest ta da je dolaskom u Hrvatsku postao obrt, a do tada se pojavio kao umijeće u nekolicini europskih samostana u srednjem vijeku.⁵⁵

Ima višestoljetnu tradiciju i važan sastojak njegovih proizvoda je med. Osim licitara, proizvode se medenjaci, krunice i bomboni te napitci od meda. Ovaj obrt je povezan i s izradom svijeća. Najviše medičarskih obrta se nalazi u Hrvatskom zagorju, a tome pridonosi blizina najvećeg hrvatskog hodočasničkog mjesta – Marije Bistrice. Karlovac, Samobor, Zagreb, Bjelovar, Koprivnica, Sisak, Varaždin, Virovitica, Slavonski Brod, Našice, Osijek, Vinkovci, Đakovo i Donji Miholjac su središta medičarskih obrta.

Tek u 20. stoljeću u proizvodnju se uključuju i žene, a sama vještina je stigla iz istočnoalpskih krajeva. Izrada licitara i njegovi sastojci su isti kod svih medičara. Glavni sastojci su med, šećer, voda, licitarski kvasac, brašno i jaja. Kalupi kojima režu licitare se nazivaju šteberi. Mjesta na kojima se proizvodi većinom prodaju jesu proštenja, sajmovi, trgovine i radionice izrađivača. Sam proces stvaranja licitara traje malo duže; stoga za one koje planiraju prodavati zimi krenu s izradom već na jesen, a one koje planiraju prodavati ljeti kreću s izradom već u proljeće itd.

Danas se koriste i druge boje, a ne većinski samo crvena, iako je ona i dalje najtraženija i moguće ih je naći na više prodajnih mjesta. Osim muzejskih inicijativa za očuvanje ove tradicije, važne su i privatne inicijative. Pravi primjer toga je Medni bar u Mariji Bistrici koji je otvorila lokalna obitelj Brlečić i u kojem su izloženi alati koji se koriste pri izradi pojedinih proizvoda, a posjetitelji mogu i sudjelovati u proizvodnji, kao i degustirati i kupiti proizvod.⁵⁶

Nauk medičara je trajao po 4 godine, a usavršavao se kod majstora. Kad bi se naučnik izučio, trebao se ići usavršiti kod nekoliko medičarskih majstora i tek onda bi mogao pristupiti ispitu koji bi ga proglasio majstorom medičarskog obrta. Osnovni sastojci tijesta za licitarske proizvode su se većinom zamiješali navečer te ostavili preko noći. Pečenje traje nekoliko

⁵⁴ Na i. mj.

⁵⁵ Ministarstvo kulture i medija, *Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-čovječanstva/medicarski-obrt-na-podrucju-sjeverne-hrvatske/6290> (13. lipnja 2024.)

⁵⁶ Opačić, V. J., ur., *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 203.-207.

minuta, a nakon toga se proizvodi ostavljaju na policama kako bi se još malo sušili prije bojanja.

Medenjaci su se izrađivali od brašna, sode bikarbone, jaja, vode i začina ili usitnjenog voća. Bilo ih je po nekoliko vrsta, s različitim glazurama ili dodacima. Karamel bombone su izrađivali od prokuhanog šećera koji se ulio u kalup i kad bi se stvrdnuo, omotao bi se u šarene papiriće. Na isti način su se radile karamel lizalice, no štapić za lizalicu se stavljao u smjesu dok se još nije skroz stvrdnula.

Medicu i ostale napitke rade većinom od meda iz saća i vode. Medica je slađa, nije dopuštena fermentacija i onda je sklona kvarenju. Od svijeća su izrađivali lojnice i voštanice i to najčešće zimi. Sastojci za izradu su otopljeni loj, vosak i parafin. Sastojci su se izlivali u kalupe, a za ukrašavanje su koristili kalupe u obliku cvjetića, likova, listića itd. Izrada svijeća na takav način traje prilično dugo. Kako bi se olakšao proces, na svijeće se sada lijepe tekstovi i naljepnice. Ukrasi su se izrađivali i štipanjem svijeće.⁵⁷

2.9. Sinjska alka, viteški turnir u Sinju

Sinjska alka je viteški turnir koji se, kao što i sam naziv kaže, održava u gradu Sinju. Sinj se nalazi u Cetinskoj krajini i dom je ovom viteškom turniru još od 1715. Postoji određen pravilnik prema kojem se ovo natjecanje odvija, određena nošnja i oprema koja se koristi kao i oružje kojim se gađa prsten.⁵⁸

Sinjska alka upisana je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2010., a odvija se jednom godišnje. Vitezi jašu na konjima i cilj im je kopljem proći kroz željezni prsten koji visi. Alka je riječ turskog podrijetla i označava prsten, što nam ukazuje na povijesni i kulturnih odnos ovih civilizacija. Statutom iz 1833. u turniru mogu sudjelovati samo stanovnici Sinja i Cetinske krajine, čime se promiče važnost sudjelovanja lokalne zajednice.⁵⁹

Sudionici alke se nazivaju alkari. Pogodak u sredini koluta donosi alkaru 3 boda, u gornji pregradak 2 boda, a u ostala dva pregratka po 1 bod. Bodove zovu puntima, a pogodak u središnji krug nazivaju pogodak u sridu te se ta vrsta pogotka oglašava glazbom i

⁵⁷ Šarić, D., Zaštićena nematerijalna kulturna baština Hrvatskog zagorja/Licitarsko-medičarski i svjećarski obrt i izrada tradicijskih igračkica, *Kaj*, vol. 46 (224), br. 1-2 (320-321), 2013., str. 109.-124.

⁵⁸ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 31.

⁵⁹ Ministarstvo kulture i medija, Sinjska alka, viteški turnir u Sinju, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-čovječanstva/sinjska-alka-viteski-turnir-u-sinju/6288> (13. lipnja 2024.)

mačkulama. Mačkule su topovske salve. Alkari se utrkuju tri puta i pobjednik je onaj koji na kraju sve tri trke ima najviše bodova. Ako na kraju alkari imaju jednak broj bodova, igra se nastavlja, a to doigravanje nazivaju pripetavanjem. Pobjednik dobiva nagradu i novac koji troši na čašćenje ostalih sudionika.

Osim natjecanja, značajna je i povorka. U svečanoj povorci sudjeluju alkarski vojvoda, pobočnici, harambaša, četa alkarskih momaka, buzdovandžija, barjaktar, vodiči konja Edeka, alkarski alajčauš i glazbari. Organizirana je u slavu Gospe koja je spasila grad i na pobjedu sinjskih viteza nad Osmanlijama koji su bili brojčano nadmoćniji.

Alka se odvija u kolovozu. Zbog porijekla naziva riječi alke, srodna je igrama koje u nazivu imaju riječ prstenac. U odvijanju alke, odnosno nošnjama i pravilima igre te terminologiji, i dalje se vidi autentičnost drevnih lokalnih, orijentalnih i mletačkih utjecaja.

Pravilnik prema kojem se alka odvija je kodificiran kroz 19. stoljeće. Neka od pravila su da je alkaru zabranjeno razgovarati, smijati se te mora biti cijelo vrijeme ozbiljan i poslušan, poštovati suce i pristojno se ponašati. Alkar, također, tijekom utrke ne smije izustiti nikakvo nezadovoljstvo ili veselje.

Statut alke pridonosi njezinoj autentičnosti, a govori o njezinom osnutku, svrsi i načinu trčanja. Održavanje Sinjske alke može se pratiti od 1717. Datum održavanja alke se mijenjao s vremenom pa se tako prvobitno održavala na pokladni utorak, zatim na rođendane visokih zaštitnika i tek onda na Veliku Gospu koja je 15. kolovoza. Taj datum se svejedno mijenjao jer bi u gradu bila prevelika gužva pa se ustalilo da se održava svake prve nedjelje u kolovozu.

Ranije spomenuti Statut je najstariji sačuvan pravilnik i potječe iz 1833. Pisan je na talijanskom jeziku te su prema njemu postojale dvije vrste alki, a to su ova jednostavnija bez kumova koja se odvija i danas te svečana alka koja se odvijala uz bogato odjevene kumove. Kumovi su jahali s desne strane i u svemu zastupali alkara.

Prema Pravilniku za alku se treba početi spremati najmanje dvadeset dana prije njezinoga održavanja, kako bi se i alkari i konji uhodali i bili spremni za taj dan. Alka se trčala i u Zadru, Makarskoj i Imotskom u 19. stoljeću, Ravnim kotarima, Drnišu, Skradinu i Trogiru u 14. i 16. stoljeću, Splitu, Dubrovniku na dan Sv. Vlaha itd., no nije opstala.⁶⁰

Statut je s talijanskog na hrvatski preveden 1951., a sastavili su ga alkari s alajčaušem i vojvodom na čelu. Od ostataka srodnih viteških igara, uz Sinjsku alku još se samo u Barbanu održava Trka na prstenac. Pri kraju priprema i prije dana obilježavanja utrke, vojvoda odabire

⁶⁰ Opačić, V. J., ur., *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 271.-275.

tko će sve sudjelovati u trci, a mora odabrati najmanje 11, a najviše 17 natjecatelja. Završnim pripremama za glavno natjecanje smatraju se baja i čoja.

Na sam dan održavanja se u ranu zoru oglašavaju mačkule, održava se misa za uspješan i miran kraj alkarskih svečanosti i podsjetnik svima zašto se alka održava. Svečano obučeni vojvodin pobočnik i njegov momak zatim u kočiji idu gradom i pozivaju gradske vlasti na alku te nakon toga idu položiti vijenac u spomen preminulim članovima Alkarskog viteškog društva. Popodne, trubama pozivaju alkare da se okupe kod alajčauša. On pregledava je li sve u redu s opremom, jesu li adekvatno obučeni, a arambaša to isto radi s njihovim momcima.

Potom se stave propisno u red kojim idu i odlaze u Alkarske dvore. Tamo ih dočekuje ostatak članova povorke. Zatim Alkarska povorka kreće točno određenim putem do trkališta. Sam početak manifestacije otvara vojvoda svojim svečanim govorom, alkari i alajčauš odlaze na početak trkališta, a harambaša postrojava momke duž trkališta. Utrke započinju s rečenicom "Neka prva trka otpočne!".

Nakon što natjecatelj pogodi u metu, odlazi ispred članova suda i vojvode držeći koplje uspravno kako bi im pokazao gdje je točno pogodio u metu. Koplje zatim daje momku i odlazi s trkališta. Iako se odvijaju tri trke, u trećoj trci ne sudjeluju svi natjecatelji, već samo oni s najvećim brojem bodova. Potom slijedi svečano proglašenje pobjednika i na koplje mu se veže plamenac. Predstavnik pokrovitelja alke daruje pobjednika i njegovog momka. Zatim se opet formira povorka koja se vraća istim putem kojim je i došla. Ukidanjem povorke, središnji dio ove manifestacije završava. Navečer slijedi svečana večera i slavlje.

Iako je alka lokalnog karaktera, vrlo je poznata i izvan toga pa su tako alkari u 20. stoljeću gostovali i u Beču, bili pozvani u Beograd na vjenčanje kralja Aleksandra Karađorđevića da održe alku itd. A od 1967. ovo natjecanje se kreće izravno televizijski prenositi. Moćni pokrovitelji alke su bili i predsjednici Franjo Tuđman, Stjepan Mesić i Ivo Josipović, a prva dvojica su čak bili i alkarski vojvode.⁶¹

Terminologija koja se može čuti kroz odvijanje alke i njezinih popratnih svečanosti je mnogo. Abaja je dio paradne konjske opreme, a prema bogato ukrašenim motivima razaznaje se kojim sudionicima pripada koja abaja. Ađutant je pobočnik, odnosno pomoćnik alkarskog vojvode. Alajčauš je zapovjednik alkara kopljanika i zamjenik vojvode te ga se bira na tri godine. Bara i čoja su istovjetna natjecanja alki, ali služe kao završne pripreme za taj dan.

Viteško alkarsko društvo sastoji se od 11 članova, a vojvoda, harambaša i alajčauš su članovi po dužnosti te među njima mora biti i najmanje jedan alkar. Biraju se na 4 godine.

⁶¹ Horvat, R., ur., *Leksikon sinjske alke*, Matica hrvatska, Zagreb, Viteško alkarsko društvo, Sinj, 2015., str. 15., 275.-278.

Harambaša je zapovjednik alkarskih momaka. Članovi časnog suda moraju dobro poznavati tradiciju i biti poznati među stanovništvom. Sud se sastoji od trojice članova koji se isto biraju na 4 godine.⁶²

2.10. Bećarac – vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema

Bećarac je pravi primjer zaštite lokalnog kulturnog identiteta Slavonaca, Baranjaca i Srijemaca koji ovim glazbenim i usmenoknjiževnim žanrom s područja istočne Hrvatske izražavaju svoje društvene odlike, misli i osjećaje. Bećarac je karakterističan po tome što se izvođači izmjenjuju, što izgleda kao da komuniciraju međusobno. To ponekad može izgledati i kao nadmetanje vodećih pjevača. Izvode se deseterački dvostih, a vodećim pjevačima se često pridruže i svirači te ostali pjevači.

Pjevači su većinom osobe snažnoga glasa, a svirači su većinom tamburaški sastavi. Za vodeće pjevače je karakteristično da imaju široku lepezu starih i novih dvostih, te da su vrlo brzi i oštroumni u kombiniraju svega zajedno.⁶³

Bećarac – vokalno – instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva upisan je 2011. Najčešća tematika teksta je vesela i vedra, s mnogo metafora. Naziv bećar označava mladog neženju koji voli veseli život bogat jelima, pićem i ženama. Bećarac je vrlo popularan na svadbama i sličnim okupljanjima. Osim što se pjevanjem hvale razne vrline, koristi se i za izrugivanje neistomišljenika i suparnika. Ukoliko ga ne prati tamburaški sastav, može ga pratiti i mješoviti sastav s violinom, harmonikom i tamburama. Prvi stih pjeva samo jedan pjevač te se na njega nadovezuju svi drugi pjevači koji obično smisle humornu antitezu tom prvom stihu. Učestalo se improvizira i smišlja tekst tijekom pjevanja, ovisno o popratnim okolnostima.⁶⁴

Zadnje riječi dvostih se rimuju i pjeva se na istu 24-taktnu melodiju koja se ponavlja. Postoji mišljenje kako se forma bećarca započela koristiti u doba odlaska Osmanlija i ukidanja Vojne granice te da su takvim načinom pjevanja graničari kratili vrijeme koje su provodili po čardacima. Još jedno od mišljenja jest da je bećarac forma himničkog karaktera s

⁶² Isto, str. 25.-28., 109., 238.

⁶³ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 35.

⁶⁴ Ministarstvo kulture i medija, Bećarac – vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/becarac-vokalno-instrumentalni-napjev-s-podrucja-slavonije-baranje-i-srijema/7156> (13. lipnja 2024.)

crkvenom melodijom, poniknula među redovnicima u srijemskim samostanima. Pratlja bećarcima su u početku bile gajde. Bećarac je vrlo podložan prilagođavanju društvenim strukturama, stoga je lako uočljiva tematska raznolikost bećaraca.

Svirači pomno prate pjevače i uvijek znaju u kojem trenutku trebaju zasvirati i do kada trebaju pratiti. Natpjevavanje, odnosno nadmetanje koje se spomenulo ranije u tekstu, posebna je forma bećarca koja se naziva inaćenje. Sama dužina bećarca nije propisana, već traje onoliko koliko snage i volje imaju pjevači s obzirom da riječi teksta smišljaju u tijeku, zbog čega moraju biti vrlo kreativni. Postoje i iznimke gdje se ne prati da bude rima na kraju dvostiha, već se koriste unutarnjom rimom ili bez rime. Smatra se kako bećarci u svoj toj šaljivosti pokazuju i veliku mudrost poslovice. Svaki novi bećarac je zapravo nepredvidiv, u čemu i leži njegova čar.

U Pleternici se osim kulturne rute bećarca i gange do Tomislavgrada, nalaze i brojna kulturno-umjetnička društva koja njeguju kulturu i tradiciju bećarca. Za očuvanje ove tradicije zaslužan je i stanovnik Pleternice, turistički vodič Vladimir Štribić koji je dao ideju da se otvori muzej bećarcu pa se tako i realizirao i to na Trgu bećarca.⁶⁵

Prvi poznati zapis bećarca potiče iz 1914. i sačuvan je u Beču. Autor mu je Josip Široki iz Podravine. Bećarac se izvodi stilom pjevanja na bas te se vjeruje da je taj način proizašao iz gajdaške svirke i svirke solističke tambure i tamburaških sastava. Značajke glasa i pjevanja bećara je snažno, grleno pjevanje s cifranjem. Cifranje je ukrašavanje vodeće melodijske linije. Izvodi se polaganim i otegnutim tempom.

Unutar sebe, bećarac ima raznolik dinamičan žanr, stoga postoji svatovski i pokladni bećarac, muški i ženski bećarac, povratni bećarac, bećarci nazvani prema imenima naselja ili pjevača. Danas ako se bećarac izvodi na sceni, izostaje natpjevavanje i koristi se standardni obrazac pjevanja gdje ga izvodi vodeći pjevač koji pjeva najpoznatije tekstove. Najviše zapisa tekstova i zvučnih zapisa je iz druge polovice 20. stoljeća.

Organiziraju se razne manifestacije kako bi se njegovao bećarac pa su tako neke od poznatijih smotri Baranjski bećarac te Smotra folklornih pjevačkih skupina Slavonije, Baranje i Srijema "Alaj pjevam i pjevat znadem". No, s obzirom na prije napisano da na takvim izvedbama izostaje natpjevavanje, prijedlog UNESCO-a je da se organiziraju programi koji će omogućiti neformalno druženje i češću interakciju među nositeljima te tradicije, ali u obliku organiziranih nastupa.⁶⁶

⁶⁵ *Kulturna ruta bećarca i gange*, Turistička zajednica grada Pleternice, Pleternica, 2019., str. 88.-104.

⁶⁶ Opačić, V. J., ur., *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 195.-201.

2.11. Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore

Iako nijemo kolo može biti dio zvučne pozadine, ovaj ples je karakterističan po tome što se izvodi kao samostalan ples bez pratnje, a ukoliko pratnja postoji, bila ona vokalna ili instrumentalna, većinom se odnosi na diplo, mijeh, gajde i slično te na ojkanje. Specifičnost nijemog kola Dalmatinske zagore je u tome što se jedino ono izvodi u parovima koji se slobodno kreću. Kolo se prenosi s generacije na generaciju i najčešće se izvodi od strane folklornih skupina povodom blagdana ili smotri. S obzirom na svoj naziv, nijemo kolo je poznato i po drugim imenima ovisno o mjestu pa se tako mogu čuti nazivi gluvo kolo, šuplje kolo, po starinski itd.⁶⁷

Nijemo kolo je upisano na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2011. Svaki plesač nijemog kola izvodi svoj korak i hvata svojeg para, dijelom se poskakuje, dijelom šeta, dijelom muškarci vode jednu partnericu, dijelom dvije istovremeno. Plešu na način da se pred svima ispituje vještina partnerica, sve ide spontano, snažno i bez pravila.⁶⁸

Dalmatinska zagora u kojoj je specifično nijemo kolo obuhvaća Bukovicu, zaleđe Šibenika, Trogir, Split, Kaštelansku zagoru, kninsko područje, Poljice, Drnišku, Cetinsku, Imotsku i Vrgoračku krajinu. Partnerice muškaraca većinom se drže za rupčić prije nego li ih partneri povuku u korak s njima. Nema je specifično određen redosljed koraka, može biti nastavak kolanja uz pjesmu te postoje brojne inačice i kombinacije koraka i figura, držanja partnerica, strukture samog plesa itd. Razlike mogu biti i u nošnjama, izvedbi, pjevanju i slično, što prepoznaju stanovnici Dalmatinske zagore.⁶⁹

Opis kola se nalazi u putopisu Alberta Fortisa, gdje on spominje kolo Morlaka i naziva ga njihovim najdražim plesom. Opisuje kako započinje sporo kruženjem i njihanjem svih plesača u krugu koji se drže za ruke. Zatim se krenu mijenjati oblici te ples postaje življi i eskalira do učestalih previsokih skokova s noge na nogu. Morlaci su znali plesati tako i do nekoliko sati u komadu.

Kolo se izvodi na sajmovima, pokladama i blagdanima te ostalim životnim običajima, a prenosi se s generacije na generaciju. Ovu vrstu kola danas najviše izvode folklorne skupine

⁶⁷ Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 37.

⁶⁸ Ministarstvo kulture i medija, *Nijemo kolo s područja dalmatinske Zagore*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-čovječanstva/nijemo-kolo-s-područja-dalmatinske-zagore/7157> (13. lipnja 2024.)

⁶⁹ Opačić, V. J., ur., *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 264.-268.

na smotrama i lokalnim priredbama. U Sinju i okolici se oblikovalo u scensku koreografiju pa stoga svi izvođači izvode jednake figure i pokrete. U ostalim selima se zadržao spontani način izvođenja figura i pokreta. Zanimljivost je da se lokalne zajednice međusobno razaznaju prema specifičnosti koraka i izvedbi.

Za bolje očuvanje nijemog kola i njegovu revitalizaciju, organiziraju se i brojne radionice i seminari, kako bi se potaknulo mlađe generacije da se uključe, ali i da bi se nijemo kolo predstavilo kao važan pokazatelj kulturnog identiteta tog područja.⁷⁰

2.12. Klapsko pjevanje

Klapsko pjevanje je stil pjevanja tradicionalan u Dalmaciji. Utemeljeno je organiziranim glazbenim djelatnostima preporodnog razdoblja, kada su nastali i prvi organizirani crkveni zborovi, orkestri i tamburaški sastavi koji su i popularizirali ovakvu vrstu pjevanja. Klapsko pjevanje je započelo isključivo kao muška tradicija i neformalno pjevanje. Pjevalo se svakodnevno u različitim životnim situacijama i okolnostima. Organizirano klapsko pjevanje se više raširilo u prošlom stoljeću. Karakteristika klapskog pjevanja je da je prvi tenor praćen drugim tenorom koji je uvijek u terci, treći glas bariton popunjava akord, dok bas označava harmonijske funkcije.⁷¹

Klapsko pjevanje je upisano na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2012. Osim što je to višeglasno homofono pjevanje, ono se pjeva bez pratnje instrumenata. Najčešće se radi o troglasju i četveroglasju. Pjesme su u duru, a dominantni su četverozvuk i trozvuk. Teme tekstova klapskih pjesmi su raznolike, a najčešće se čuju ljubavne, vedre i šaljive tematike.⁷²

Ono je najrašireniji i najpopularniji oblik glazbe na dalmatinskom području formiran u 19. stoljeću. Skupine koje se bave ovakvim pjevanjem se nazivaju klape, po čemu je i dobiven naziv klapsko pjevanje, a sama riječ 'clapa' dolazi iz tršćanskog govora. Strast i entuzijizam klapskih pjevača su ti koji potiču sve te emocije koje jedan proživljava dok pjeva klapske pjesme te ukazuju na to koliko su baš oni zaslužni za njihovo održavanje stoljećima. Klape i klapsko pjevanje samim time predstavljaju pravi dalmatinski identitet. Što se tiče ritma u klapskom pjevanju, raznolik je i varira od slobodnog do čvrstog. Vrlo često se čuje i naziv

⁷⁰ Na i. mj.

⁷¹ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 39.

⁷² Ministarstvo kulture i medija, *Klapsko pjevanje*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/klapsko-pjevanje/8247> (13. lipnja 2024.)

dalmatinska klapska pjesma, otkad je utemeljen Festival dalmatinskih klapa, a određuje jasniju granicu, odnosno različitost od ostatka slojevite folklorne glazbe u Dalmaciji. Izvori i utjecaji na dalmatinsku klapsku pjesmu su razni, od gregorijanskog korala, liturgijskog i paraliturgijskog pjevanja, talijanske i zapadno-europske melodike, melodike vlastita napjevima Ilirskog preporoda, melodika napjeva starih šlagera između dva svjetska rata, suvremenih estradnih i disko repertoara popularnih dalmatinskih klapa, estradnih pjevača, pjevača s festivala zabavne glazbe i novouglažbljenih dalmatinskih klapskih pjesama ispjevanim na festivalima.

Iako nije određen broj sudionika u klapi, najčešće ih bude 5 do 10 i radi se većinom o ribarima, radnicima i težacima. Karakteristika riječi 'clapa' jest da je to skupina koju povezuje neko zajedništvo, većinom prijateljski odnos, ali to mogu biti i slični interesi, sličan posao itd. U pjesmama se pjeva tematika iz njihove društveno-kulturno sredine, pjesme su spjevane u duru, harmonijski s toničkim, subdominatnim i dominatnim trozvukom ili četverozvukom. Ljubitelji i entuzijasti ove specifične folklorne glazbene pojave pjevaju iz vlastite želje i jer vole to, te im nije u cilju da im se drugi dive ili da oni sami imaju nekakve novčane koristi iz toga. Izvođači vole započeti pjevati spontano u skladu s raspoloženjem okoline u kojoj se nalaze te se izražavaju vrlo otvoreno-grleno i otvoreno-nazalno.

S obzirom da je nakon Drugog svjetskog rata interes za klapsko pjevanje krenuo pomalo čeznuti, određena skupina ljudi je osnovala 1967. Festival dalmatinskih klapa koji se odvija u Omišu. Samim time su stvorili način za njegovanje izvorne dalmatinske narodne pjesme. Ovaj korak je pridonio osnivanju novih dalmatinskih klapa i većoj skupini ljudi koji su htjeli biti klapski pjevači. No, to je također pridonijelo i masovnijoj popularizaciji i mijenjaju značaja klapskog pjevanja i samih klapa. Nastupanjem na festivalima, s različitim namjerama nego što su prvobitno bile dok se pjevalo samo u svojim sredinama, pred svjetlima reflektora, kamera i slično, klapsko pjevanje pomalo gubi na svojoj originalnosti i poprima novu formu i karakter.

Promjene koje su nastupile organiziranjem festivala i nastupanjem na njima su značajne. Pjevače bira voditelj klape na audicijama, članovi su sve više različitih profesija i s različitim glazbenim ukusima, cilj je postići što bolji plasman na festivalima, izdati što više pjesama i imati što veće koristi od svega toga. Pjevanje i pjesme prilagođavaju što široj publici ovog glazbenog tržišta koja će ih gledati preko televizije, slušati preko radija i slično. Pjevaju pjesme različitih žanrova, ovisno što se od njih traži. Često se uvježbavaju na probama i bivaju sve otuđeniji od folkloru.⁷³

⁷³ Hekman, J., ur., *Hrvatska glazba u XX. stoljeću*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009., str. 267.-304.

Međutim, važno je naglasiti da postoji više načina izvođenja klapskih pjesama, ovisno o tome pjevaju li se na priobalnoj ili otočkoj sredini, jesu li urbane sredine, kakvo je okruženje, kulturološko ozračje itd. Nekada se u dijelovima grada gdje je prevladavao puk pjevalo otvoreno-grleno i otvoreno-nazalno i snažno, a u dijelovima građana i plemića se pjevalo mekše i u falsetu. Iako je klapskom pjevanju glavna karakteristika to što se pjeva *a cappella*, u novije vrijeme se sve više koristi instrumentalna pratnja.

Način izvedbe i mjerilo autohtonosti ovisi o načinima prezentiranja. Trubadurski način interpretacije je prisutan kod dubrovačkih klapskih pjesama. Njihove klapske pjesme sadrže puno ukrasa, interpretacija im ima karakteristične elemente renesansno-glazbenog izražavanja, izražena je *piano* dinamika i ponekad upotrebljavaju ženski alt umjesto prvog tenora. Korčulanski način interpretacije klapskog pjevanja je najrazličitiji i time najprepoznatljiviji. Naglašena je muzikalnost, pjeva se u širokom dinamičkom dijapazonu te imaju manji broj pjevača. Serenadni način pjevanja prevladava kod splitske interpretacije klapskih pjesama. Kod trogirskog se vidi veliki raspon i dinamika te sklad muškosti glasova. U šibenskom klapskom pjevanju se pjeva naglašeno i u čistim intonacijama. Jako su česti solo nastupi. Pritom zadarsko područje nema izraženu tradiciju klapskog pjevanja, no vidljiv je utjecaj zborskog pjevanja, mala spontanost i niža intonacija.

Klape i klapske pjesme se neprestano mijenjaju ovisno o geografskim i psihološkim značajkama pojedinog područja. Pjevači klape sudjeluju u oblikovanju pojedine glazbene kulture mikro ili makroregije i nacionalnog glazbenog identiteta. Prisutna je i uvijek će biti sklonost klapa i klapskog pjevanja k promjenama i prilagođavanju trenutnog stanja, iako se samim time udaljava od starijeg klapskog izričaja.⁷⁴

Slika 9. Klapsko pjevanje

Izvor: TZ Stari Grad, *Klapsko pjevanje*, dostupno na: <https://www.visit-stari-grad.com/hr/sto-vidjeti/unesco-bastina/klapsko-pjevanje/> (23. lipnja 2024.)

⁷⁴ Na i. mj.

2.13. Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelu zaleđa

Zanimljivost ove nematerijalne baštine pod zaštitom UNESCO-a jest ta da je to internacionalna nominacija sedam mediteranskih država. Države koje su sudjelovale u nominaciji jesu Grčka, Cipar, Hrvatska, Italija, Maroko, Portugal i Španjolska. Što se tiče Hrvatske, Brač i Hvar su predstavnici u ovoj nominaciji jer su inicirali zaštitu svojih tradicijskih jela vitalac i torte hrapaćuše, odnosno rogrojskog paprenjoka.⁷⁵

Hrvatska mediteranska prehrana koja se ističe jesu naravno prvenstveno loza, maslina, koza i srdela, no tu se nalaze i mnoga raznolika povrća i žitarice. Od tehnika kuhanja izdvaja se tehnika zvana na lešo, od pečenja tehnika pečenja pod pekom ili na gradelama, a tehnike sušenja se koriste kod mesa i ribe. Bilje se koristi i u ljekovite i u prehranbene svrhe kao začim. Većina obitelji na Mediteranu se ovako hrani, čime pridonose i očuvanju ove tradicije, ali ipak valja spomenuti da kad se radi o blagdanskim jelima, vidi se prisutna razlika. Većinom ovo znanje prenose žene.⁷⁶ Mediteranska prehrana je upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2013.

Sama mediteranska prehrana je pokazatelj prehranbenih i životnih navika mediteranskog kraja u koji spadaju i države poput Španjolske, Portugala, Francuske, država uz Jadransko more i dr. Iako različite po mnogim segmentima, ove zemlje karakterizira tradicionalna mediteranska prehrana. U mnogim istraživanjima se došlo do zaključka kako je ova prehrana puna pozitivnih učinaka na zdravlje i postavljena je kao standard prehrane, sve veći trend i način života koji pridonosi duljem životnom vijeku.

U mediteranskoj prehrani se može vidjeti značajna konzumacija cjelovitih žitarica, krumpira, tjestenine, povrća, mahunarki, orašastih plodova i voća, umjerena konzumacija sireva, mliječnih proizvoda, ribe, plodova mora i meda, peradi, a mala konzumacija jaja i crvenog mesa. Glavna stavka je što se koristi puno više nezasićenih masnih kiselina u odnosu na zasićene. Tu veliku ulogu igra maslinovo ulje iz kojeg i proizlazi velika količina nezasićenih masnih kiselina, ali i antioksidansa koji imaju zaštitni učinak. Antioksidansi se nalaze i u začinskom bilju koji se u mediteranskom kraju obilno koristi te u povrću koji organizam opskrbljuje flavonidom (jak antioksidans).⁷⁷

⁷⁵ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 41.

⁷⁶ Na i. mj.

⁷⁷ Krešić, G., *Trendovi u prehrani*, Sveučilište u Rijeci, Opatija, 2012., str. 265.-289.

Svaka od zemalja mediteranskog bazena (zemlje poznate po tradicionalnom uzgoju maslina) ima vlastite karakteristike mediteranske prehrane pa je tako u Italiji veća konzumacija tjestenine, u Španjolskoj ribe itd. No, bitno je da mediteranska prehrana obiluje hranom biljnog podrijetla i velik je naglasak na lokalno uzgojenoj, sezonskoj i minimalno obrađenoj hrani. Osim minimalno ili nikako obrađenih voća i povrća, koriste se svakodnevno luk i autohtoni začini poput ružmarina, bosiljka i origana te učestala konzumacija masne ribe bogate nezasićenim masnim kiselinama.

Žitarice (većinom žitarice cjelovitog zrna) se koriste kao izvor ugljikohidrata i bjelančevina te niskog sadržaja masti i bogate su vitaminima, mineralima i prehranbenim vlaknima. Voće i povrće se koriste kao vrijedan izvor kalija, magnezija, željeza i kalcija te višestruko nezasićenih masnih kiselina, gdje su predstavnici stolne masline i orašasti plodovi, a mahunarke predstavljaju vrijedan izvor bjelančevina. Od mlijeka i mliječnih proizvoda prevladava konzumacija kravljeg mlijeka i njegovih preradevina, a potom i ovčjeg i kozjeg mlijeka. Mlijeko je bogato bjelančevinama, lako probavljivim mastima, laktozom, kalcijem i mnogim vitaminima i ostalim hranjivim tvarima koje su važne za rast i razvoj.

Količina ribe koja se koristi ovisi o blizina mora. Bogata je jodom, selenom, sadrži malo masti i kolesterola, puno vrijednih bjelančevina i ima odlična antioksidacijska svojstva. Umjerena količina konzumiranja vina i jakih alkoholnih pića također su sastavni dio mediteranske prehrane. Tako se crno vino razrijeđeno s vodom u umjerenim količinama koristilo skoro svakodnevno uz glavni obrok. Od jakih alkoholnih pića ističe se rakija. Što se tiče mesa, upotrebu se u mediteranskoj prehrani savjetuje ograničiti na nekoliko puta mjesečno te koristiti meso peradi, janjetine i meso kunića.⁷⁸

2.14. Međimurska popevka, tradicijski napjev Međimurja

Nekada se međimurska popevka izvodila isključivo u crkvi. Sastoji se od lirskih i epskih napjeva, baladi i romanca te se pjeva jednoglasno.⁷⁹ Međimurska popevka je upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2018. te u Hrvatskoj predstavlja neizostavan dio tradicije međimurske regije, kao i omiljen glazbeni element tog kraja. Stihovi se pjevaju na melodiju čime se stvara pjesma, a kod ritmičkih struktura se naglašava pjevanje s osjećajnosti.

⁷⁸ Na i. mj.

⁷⁹ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 45.

Nekada je ovo bio popularan solistički žanr kod žena, no danas ga izvode i žene i muškarci, a pjeva se i u grupama. Koriste se i jednoglasne i višeglasne izvedbe te je popraćen i plesom. Popevka je karakteristična po svojim lirskim stihovima i temama koje su najčešće sretna i nesretna ljubav, međimurski krajolik te osjećaji lokalnih ljudi.⁸⁰

Najstarijim zapisom međimurske popevke se smatraju stihovi u pjesmi "Lepi Ive terga rose". Nekada se popevka izvodila bez glazbene pratnje. Naziv za melodiju koju su pratile je vižo, a za pjesmu pesem. Najbolji pjevač ili pjevačica upjevavaju pjesmu i nazivaju ih popevačica i vižar. Napjevi su u arhaičnom pentatonskom nizu. Mnogi etnomuzikolozi spominju kako je međimurska popevka bila pod mnogim utjecajima češke, njemačke i mađarske glazbe.

Za najveći broj objavljenih zapisa svjetovne međimurske popevke zaslužan je etnomuzikolog Vinko Žganec. Osim njega, očuvanju međimurske popevke pridonijeli su i Elizabeta Toplek (teta Liza), Florijan Andrašec, Ivan Mustač, Josip Štolcer Slavenski, Josip Vrhovski, Mirko Kolarić, Dragica Karolina Šimunković, Ladislav Varga i mnogi drugi, bilo da je riječ o zapisivanju, obradi, prijevodu, izdavanju, učenju, pjevanju u zboru, kreiranju događaja ili slično.

Zahvaljujući čestim izvođenjem na godišnje običaje pridonijelo se usmenom prijenosu na mlađe generacije. Međimurska popevka se ponekad pjevala i uz međimursko kolo te uz instrumentalnu pratnju. Osim za razne blagdane, međimurska popevka je bila neizostavni dio i radnih običaja te tradicijskih životnih običaja pa je tako tematika varirala od slavlja zemaljskog i vječnog života do prirode i plodova. Tijekom 20. stoljeća su se organizirale pjevačke i glazbene skupine u crkvama i školama. Zahvaljujući mnogim kulturno-umjetničkim društvima te organiziranju Smotre međimurske popevke i Dječje smotre međimurske popevke, ova tradicija je opstala.⁸¹

Spominje se kako se međimurska popevka na radiju prvi put mogla čuti u godini osmišljavanja radija. Samim time se potaknulo češće objavljivanje pojedinih međimurskih napjeva. Važno je spomenuti kako su se više uključile i izdavačko-nakladničke kuće i diskografske kuće. U radijskim emisijama se međimurska popevka izvodila uživo uz tamburašku pratnju, emitirale su se snimke s raznih folklornih smotri, izrađivali su se dokumentarni filmovi o Međimurju, osnovana je Međunarodna smotra folklora u Zagrebu itd.

⁸⁰ Ministarstvo kulture i medija, *Međimurska popevka, tradicijski napjev Međimurja*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/medjimurska-popevka-tradicijski-napjev-medjimurja/16656> (13. lipnja 2024.)

⁸¹ Bajuk, L., *Međimurska popevka*, Ljevak, Zagreb, 2020., str. 73.-328.

te je sve to pridonijelo popularnosti međimurske popevke. Kraći dokumentarni film „Međimurska popevka“ uključen je u dokumentaciju za nominaciju ove tradicije na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Popijevke iz Medjumurja je naziv najstarije poznate objavljene zvučne snimke ove vrste popevke. Objavljena je na gramofonskim pločama.⁸²

2.15. Umijeće suhozidne gradnje

Specifičnost ovog umijeća jest da se ne koristi vezivo za izradu konstrukcija od kamena koji je neobrađen, iako, neizostavno je reći, postoje i slučajevi gdje se kamen minimalno obrađuje kako bi se izradila kvalitetna konstrukcija.⁸³ Umijeće suhozidne gradnje još je jedna od internacionalnih nominacija euro-mediteranskih zemalja. U Hrvatskoj se umijeće najviše rasprostranilo na području Jadrana i uz prostore krša. Suhozidna gradnja je vrlo cijenjena vještina pojedinca.⁸⁴

Umijeće suhozidne gradnje je upisano na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2018. Ova tehnika je neizostavna kod stvaranja putova, kreiranja prepreka ili transformacijom krša i prilagodbu kamenitih terena poljodjelstvu.⁸⁵

Tradicijskoj arhitekturi je glavna značajka upotreba dostupnog materijala lokalnog podrijetla, tako je arhitekturu područja Dalmacije obilježila kamena gradnja, a suhozidna gradnja se smatra najstarijim takvim umijećem. Suhozidne baštine zaista ima na širem području te obuhvaća različito izgrađene oblike. Od oblika se mogu vidjeti zidovi uduplo i unjulo, podzidi terasa, podzidi putova, ograde, muliće, štale, bunari, vapnenice, gradine, stubišta, mostovi, stećci, kapelice, kažuni i slično.⁸⁶

Najčešće se mogu vidjeti ograde koje bi složili da omeđe prostor poljoprivredne površine. Za nastavak suhozidne gradnje važnu ulogu ima prenošenje i njegovanje ovog umijeća. Države koje su zajednički prijavile Umijeće suhozidne gradnje za UNESCO-ovu listu jesu Hrvatska, Cipar, Francuska, Grčka, Italija, Slovenija, Španjolska i Švicarska.

⁸² Na i. mj.

⁸³ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 47.

⁸⁴ Na i. mj.

⁸⁵ Ministarstvo kulture i medija, *Umijeće suhozidne gradnje*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-suhozidne-gradnje-art-of-dry-stone-walling-knowledge-and-techniques/16657> (13. lipnja 2024.)

⁸⁶ Hršak, M., Hršak, T.: 'Prijedlog modela zaštite suhozidne baštine na primjeru jednostavnih suhozidnih skloništa u NP Krka', *Godišnjak Titius*, 10(10), 2017., str. 197.-218.

S obzirom da je svijest i razina znanja i shvaćanja lokalnih zajednica premala, vrlo lako dolazi do devastacije suhozidne baštine. Stoga nije dovoljno očuvati samo umijeće već i primjere takve baštine. Potrebno je bolje djelovanje svih relevantnih struka u očuvanju ovog umijeća i baštine. Umijeće suhozidne gradnje se polako gubilo kako su se uvodili brži i efikasniji načini gradnje.

Materijal za suhozidnu gradnju se najprije prikupljao i onda slagao u izvornom obliku kako je i pronađen. Na taj način su izgrađena i mnoga suhozida skloništa u poljima, kako bi se radnici mogli sakriti od žege ili nevremena, a služili su i kao spremišta za alate i slično. Razlika između dalmatinskih suhozidnih skloništa i istarskih kažuna je zapravo u krovu. U istarskim kažunima se čak moglo živjeti. Primjer najstarije potvrđene suhozidne gradnje je star otprilike 3500 godina. Radi se o predilirskim i ilirskim utverdama i grobnim humcima.⁸⁷

Slika 10. Suhozidna gradnja

Izvor: TZ Viškovo, *Umijeće suhozidne gradnje*, dostupno na: <https://visitviskovo.hr/viskovo/unesco/umijece-suhozidne-gradnje/> (23. lipnja 2024.)

⁸⁷ Na i. mj.

2.16. Umijeće sokolarenja

Umijeće sokolarenja je specifično po tome što se bavi očuvanjem i treniranjem sokola i ptica grabljivica. Uči ih se da love plijen te se cijeli život brinu o njima. Umijeće se prenosi s generacije na generaciju. U Hrvatskoj je osnovan i sokolarski klub u kojem su učlanjeni znalci ovog umijeća. Klub je dio i Međunarodne organizacije za sokolarenje i zaštitu ptica grabljivica.⁸⁸

Kako bi se umijeće očuvalo i približilo zajednici, održavaju se mnogi međunarodni susreti tijekom kojih sokolari izmjenjuju svoja znanja, vještine i iskustva i prenose na mlađe generacije. Sa sve većim uništenjem prirodnih staništa ovih ptica grabljivica, sve važnije postaje sačuvati njihovu populaciju i znanje sokolarenja.

Kontroliranim uzgojom, sokolari omogućuju očuvanje ove vrste ptica. Kako bi sve bilo regulirano, sokolarenje se odvija u skladu s nacionalnim i međunarodnim zakonima i konvencijama. Umijeće sokolarenja je upisano na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2021. Ono je vještina stara i nekoliko tisuća godina, a smatra se da su je na naše područje donijeli Iliri. Vještinu su njegovali i hrvatski knezovi i kraljevi.

Sokolari se zbilja vežu za svoje ptice grabljivice i obvezuju se za cjeloživotnu brigu za njih. Nedaleko Šibenika je smješten Sokolarski centar, jedino mjesto u Hrvatskoj gdje se može vidjeti život ptica grabljivica kao što su orlovi, sivi sokoli koji se smatraju najbržim pticama na svijetu, sove ušare i još mnoge druge.⁸⁹

Da bi sokolarenje bilo uspješno, potrebno je koristiti odgovarajuću opremu. Oprema mora biti odgovarajućih veličina za pticu koju se trenira. Osnovni dijelovi opreme za ptice jesu vaga, vezice, vrtilice, uzica, zvonca, kapica, stalci-lučni ili blok i telemetrija. Vaga se koristi kako bi se odredila masa, odnosno letna težina ptice i od iznimne je važnosti. Zvonca mogu biti za rep ili noge. Telemetrija se koristi za pronalazak ptice u slučaju da pobjegne ili odleti predaleko za lovinom.

Oprema sokolara je također od velike važnosti i mora biti odgovarajuća. Sokolarska rukavica i sokolarska torba su osnovni elementi te opreme. U torbi se nosi sokolarski pribor,

⁸⁸ Ministarstvo kulture i medija, *Umijeće sokolarenja*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-čovječanstva/umijece-sokolarenja/21704> (13. lipnja 2024.)

⁸⁹ Hrvatska turistička zajednica, *Umijeće sokolarenja – savršen sklad čovjeka i prirode*, dostupno na: <https://croatia.hr/hr-hr/unesco/umijece-sokolarenja-savršen-sklad-čovjeka-i-prirode> (22. lipnja 2024.)

lovina i meso. Za treniranje ptica im je potrebno vabilo od perja ili krzna te dugačko i čvrsto uže koje se koristi za osiguravanje ptice.

Osim letne težine koja je važna jer na njoj ptica najbolje reagira na nagradu, procjenjuje se i visoka i niska težina. Ptice hrane kvalitetno, kako bi izgradile što bolje mišiće i težinu. Kapica služi za smirivanje ptice. Postoje tri vrste kapica, a to su anglo-indijski stil, arapski stil i nizozemski stil. Što se tiče ranije spomenutih stalaka, lučni stalci imitiraju granu, a blok stalci imitiraju stijenu. Moraju biti adekvatno napravljeni jer ptice na njima provode velik dio vremena. Telemetrija je uređaj koji se sastoji od prijamnika, antene i odašiljača. Vabilo je dio opreme koji je imitacija ptice ili zeca i služi za polako uvođenje ptice u lov.⁹⁰

Prema Pravilniku o načinu lova s pticama grabljivicama Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva, propisuju se načini lova i Program o polaganju sokolarskog ispita. Tako prema članku 2. tog Pravilnika piše kako ispitu mogu pristupiti samo punoljetne osobe s položenim lovačkim ispitom te se sokolarski ispit polaže pred povjerenstvom. Sokolar može tijekom čitave godine trenirati sokolarske ptice, ali u lovištu koje je određeno za to, uz pisano odobrenje te ptica može biti jedino iz umjetnog uzgoja.⁹¹

Slika 11. Umijeće sokolarenja

Izvor: Ministarstvo kulture i medija, *Umijeće sokolarenja*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-sokolarenja/21704> (23. lipnja 2024.)

⁹⁰ Šegrt, V., Grubešić, M.: Sokolarska oprema, *Šumarski list*, br. 7-8, 2005., 409.- 414.

⁹¹ Narodne novine, Pravilnik o načinu lova s pticama grabljivicama, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_06_62_1502.html (22. lipnja 2024.)

2.17. Tripundanske svečanosti i kolo Sv. Tripuna – tradicije bokeljskih Hrvata u Hrvatskoj

Bokeljski Hrvati su Hrvati koji su se doselili iz Boke kotorske. Ova određena tradicija je vezana uz bokeljsku mornaricu i pomorce. Organizirani su pod nazivom Hrvatska bratovština Bokeljska mornarica 809. Djelovanje im je prošireno na Zagreb, Pulu, Rijeku, Split i Dubrovnik. Sveti Tripun je zapravo zaštitnik grada Kotora, Kotorske biskupije i samim time i bokeljske mornarice koji je 809. godine došao u Boku. U njegovu čast Odredi bokeljske mornarice izvode kolo Sv. Tripuna.

Blagdan se slavi na način da se održava misa i izvedba kola. Prije mise, mali admiral od 7-10 godina odaje pohvale svecu, tijekom mise se spomenu umrli članovi u protekloj godini, a na kraju se čita poslanica kotorskog biskupa posvećena Bokeljima. Nakon toga se održava Bokeljska večer s tradicijskom hranom, tradicionalnim balom i raznim drugim kulturnim događanjima. Događaji povezani s ovime se održavaju od veljače do travnja, ovisno o mjestu i nazivaju se Tripundanske svečanosti. Održavanjem u različito vrijeme u različitim mjestima predstavlja se ova tradicija široj javnosti. Tripundanske svečanosti i kolo Sv. Tripuna su upisane na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2022.⁹²

Kolo Sv. Tripuna se pleše na melodiju limene glazbe. Prvi put su ga otplesali 809. godine u Kotoru. Ples se sastoji od 12 figura. S obzirom da ga pleše samo bokeljska mornarica, figure simboliziraju more, brodove i pomorce. Iz istog razloga su dobile i pomorske nazive pa se tako može čuti za figuru sidro, figuru lanac, figuru vrtlog itd.⁹³

Najstariji zapis o ovoj svečanosti koja se održava 3. veljače na Tripundan je gradska odluka iz 1417. Tom odlukom se pripisala obveza darivanja voštanica i sudjelovanja u procesijama. Procesije u kojima se moralo sudjelovati su se odvijale prigodom nošenja presvete glave Presvetog Mučenika. Voštanice i sudjelovanje u procesijama se po odluci odnose na rektora, vijećnike, suce i druge predstavnike vlastele, kao i na plaćene službenike.

Tripundanske svečanosti su detaljnije opisane u zapisu iz 1844. Zapisu je autor Urban Raffaelli, kotorski odvjetnik. Pravilnik mornarice je tek 1913. upisao dio protokola proslave

⁹² Ministarstvo kulture i medija, Tripundanske svečanosti i kolo sv. Tripuna, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/tripundanske-svecanosti-i-kolo-sv-tripuna-tradicije-bokeljskih-hrvata-u-hrvatskoj/23192> (13. lipnja 2024.)

⁹³ Hrvatska turistička zajednica, *Tripundanske svečanosti i kolo sv. Tripuna*, dostupno na: <https://croatia.hr/hr/hr/unesco/tripundanske-svecanosti-i-kolo-sv-tripuna> (22. lipnja 2024.)

Sv. Tripuna, a 1934. cijeli protokol u Statutu Plemenitog tijela. Prema protokolu, pripreme su započinjale 13. siječnja. Tada su se birali časnici na godinu dana, a imenovao bi ih admiral.

Nekad je praksa bila da krajem siječnja, prije glavne proslave, mali admiral pročita pohvale u 12 sati i pozove građane na glavnu svečanost. Nakon toga se izrekao uzvik 'Slava' tri puta, zvana bi zvonila i pucalo bi se iz mužara (top s kratkom cijevi). Zatim bi se čula limena glazba koja bi svirala himnu pozdravljajući admirala i malog admirala koji su se uputili prema prostorijama mornarice.

Drugog dana veljače, časnici i mornari bi se uputili po zastavu i štap, ključeve grada i gradskih tamnica kod gradonačelnika te bi tim činom gradonačelnik predao vlast admiralu za vrijeme Tripundana. U 12 sati bi se održala misa pa bi potom krenula ophodnja gradom. Tri sata kasnije dio mornarice bi postavljao svečeve moći uz oltar katedrale uz trostruke paljbe drugog dijela mornarice. Sljedeći dan su se moći vraćale na prvobitna mjesta odakle su uzeta, a za vrijeme obreda bi mornari držali stražu uz njih. Nakon dolaska biskupa na trg Sv. Tripuna i davanja blagoslova mornarici, započinjalo bi se plesanjem kola. Zatim je slijedila svečana večernja i obilazak gradom od strane mornarice. U 20 sati je završavao prvi dan proslave.

Glavnog dana slavlja, 3. veljače, odred mornarice je dočekaio mornare i časnike te već u 9:30 bio postrojen ispred katedrale. Nakon što bi se opet od biskupa primio blagoslov, otplesalo se kolo. Zatim bi se održala misa gdje bi admiral imao počasno mjesto u crkvi. Za vrijeme čitanja Evanđelja na misi, vani bi se tri put ispalili plotuni. U 12 sati bi krenula procesija gradom, zatim samo ophod mornarice. Nakon toga bi slijedio svečani objed koji su članovi mornarice priredili za siromahe i prosjake. U 16 sati bi se vraćali sv. moći. A uvečer bi se održao koncert limene glazbe i pucao vatromet. Zadnji vatromet je bio u obliku sv. Tripuna i u to vrijeme bi odred mornarice odao počast svojem zaštitniku postrojen ispred katedrale, pjevajući himnu sv. Tripuna.

Prvu nedjelju nakon glavnog slavlja, održala bi se još jedna procesija u kojoj bi sudjelovala mornarica, a cilj je bio posjećivanje bolesnih i utamničenih. Zatim bi se opet odvila misa, ali u čast kralja. Potom je uslijedio zajednički ručak na kojem bi se izrekla zdravica u čast kralja i domovine, ali u čast malog admirala. Tombola u korist siromaha i vraćanje zastava, štapa i ključeva su bile sljedeće aktivnosti. Tri ispaljena plotuna kasnije, mornarica bi se zahvalila biskupu. Večernji ritual bi bio isto kao i na Tripundan, s vatrometom, himnom i koncertom.⁹⁴

⁹⁴ Hrvatska bratovština Bokeljska mornarica 809 Zagreb, *Tripundanske svečanosti*, dostupno na: <https://bokeljskamornarica809zagreb.hr/tripundanske-svecanosti/> (22. lipnja 2024.)

U Hrvatskoj je ta cjelokupna proslava skromnija, prilagođena uvjetima i kraće je tradicije. Misa, kolo i pohvale su i dalje sastavni dio ove proslave kao i Bokeljska večer, odnosno završna manifestacija cijele ove proslave. Tombola i koncert se i dalje organiziraju. Elementi slavlja su prilično slični u svim hrvatskim gradovima spomenutim ranije u tekstu.⁹⁵

2.18. Tradicija uzgoja lipicanaca

Lipicanci su konji koji su dobili ime po mjestu u kojem se uzgajaju, Lipici. Ergela u kojoj se uzgajaju je osnovana još u 16. stoljeću od strane Karla II., austrijskog nadvojvode. Glavni cilj osnutka ergele je bio radi uzgoja jahaćih konja za potrebe bečkog dvora. Ova pasmina ulazi u najstarije pasmine konja u Europi. S obzirom da se Lipica nalazi u Republici Sloveniji, bitno je spomenuti da se u Hrvatskoj ova pasmina uzgaja u Slavoniji, Baranji i Srijemu i to u državnim ergelama ili u seoskim gospodarstvima.

Uzgoj lipicanaca imao je veliku ulogu u narodnom životu lokalnih ljudi tijekom 19. i 20. stoljeća, ali uzgoj je započeo već u 18. stoljeću kod Virovitice. Jedina linija porijeklom iz Hrvatske je linija tulipan. Linija tulipan označava liniju pastuha lipicanske pasmine. Spomenuta linije je među osam priznatih linija navedene pasmine konja.

Posebno se može istaknuti ergela Đakovo i ergela Lipik koje su među najstarijima u Europi. Povezanost naroda i ovih konja leži u tome što su im služili u obavljanju poljoprivrednih poslova i čuvanju granice u vrijeme Vojne granice. Osim toga, imali su i značajnu ulogu u raznim slavljinama i sličnim tradicijskim običajima. Tradicije uzgoja lipicanaca su upisane na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2022.⁹⁶

Ergela Đakovo započela je s uzgojem lipicanaca kada su zbog ratnih okolnosti premješteni iz ergele Lipica. Uzgoj i rad ergele je pod nadzorom konjogojskih stručnjaka. Svakako se pazi na odabir matične kobile, vrlo bitne za daljnji uzgoj ove pasmine. Pastuhe također odabiru prema određenim kriterijima. Ivandvor i Pastuharna su dvije lokacije u Đakovu na kojem se odvija uzgoj i selekcija ove pasmine.⁹⁷

⁹⁵ Na i. mj.

⁹⁶ Ministarstvo kulture i medija, *Tradicije uzgoja lipicanaca*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-čovječanstva/tradicije-uzgoja-lipicanaca/23194> (13. lipnja 2024.)

⁹⁷ Turistička zajednica grada Đakova, *Uzgoj konja lipicanske pasmine*, dostupno na: <https://visitdjakovo.com/Istrazite/lipicanskiKonji> (22. lipnja 2024.)

Od osam priznatih linija lipicanaca, Hrvatska ih uzgoja 7, izuzevši mađarsku liniju. Međunarodno su priznata i 63 lipicanska roda, od kojih je hrvatskih 16. Ostale linije koje su priznate osim tulipana i mađarskog incitato, su danski pluto, napuljski conversano i neapolitano, kladrupski favory i maestoso te arapski siglavy.⁹⁸

Slika 12. Lipicanci

Izvor: Ministarstvo kulture i medija, Tradicije uzgoja lipicanaca, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/tradicije-uzgoja-lipicanaca/23194> (23. lipnja 2024.)

U drugoj polovici 20. stoljeća, lipicanci su se uzgajali za tri potrebe, a to su bile dresurno jahanje, vožnja i nošnja tereta te pomaganje u poljodjelskim radovima. Danas je najveći cilj za dresurno jahanje te očuvanje tradicije i sudjelovanje na kulturno-folklornim manifestacijama. Hrvatska poljoprivredna agencija je krovna organizacija uzgoja ove pasmine.⁹⁹

⁹⁸ Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, *Lipicanac*, dostupno na: <https://stocarstvo.mps.hr/konjogojstvo/lipicanac/> (22. lipnja 2024.)

⁹⁹ CABI, *The tradition of breeding Lipizzaner*, dostupno na: <https://www.cabidigitalibrary.org/doi/pdf/10.5555/20173162538> (22. lipnja 2024.)

Ergela Lipik je utemeljena 1938. te joj je cilj bio uzgoj za zemaljsko konjogojstvo. Nakon nekog vremena određen joj je zadatak da preda sve trogodišnje lipicanske pastuhe ergeli u Đakovu. Prodajom tih pastuha ergela je ukinuta, no nedugo zatim 1982. opet započinje s radom. Uzgajala je lipicance sve do Domovinskog rata, kada je uništena. Godine 2008. ergela Lipik postaje državnim ergelom. Konji se pečate žigovima ergele Lipik i matičnim brojem i slovom H.

Zahvaljujući biskupu J. J. Strossmayeru, ergela Đakovo je prešla na uzgoj lipicanaca. Ergelu su tijekom godina posjetili mnogi poznati kao što je kraljica Elizabeta II. Državna ergela Đakovo je 2006. proslavila 500 godina postojanja te 200 godina uzgoja lipicanaca. Ovdje se lipicanci označavaju žigom H i matičnim brojem te simbolom Đ.¹⁰⁰

2.19. Transhumanca – sezonska seoba stoke

Transhumanca je upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2023. i odnosi se na sezonsku seobu stoke i pastira na području Dinarskoga gorja. Riječi u nazivu su latinskog porijekla i znače preko zemlje.

Sezonska seoba se događa kako bi se stoci osigurala primjerena ispaša. Postoje dvije vrste transhumance, vertikalna i horizontalna. Vertikalna označava kretanja na više ili niže predjele od matičnog gospodarstva, a horizontalna označava premještanje u područja bez značajnije visinske razlike.

Iako se transhumanca može pronaći još u neolitikumu, nositelji tradicijskih obrazaca transhumance se protežu od srednjeg vijeka. Postoji nekoliko dokumenata i spomenika koji govore o transhumanci iz 19. stoljeća. Trenutno se ostatci transhumance mogu vidjeti u planinskim područjima Velebita, Istre, Dinare i Ličke Plješivice.¹⁰¹

Pastiri iz Like su ljeti boravili na velebitskim pašnjacima, a zimi se spuštali u Primorje. Stočari s Primorja su u proljeće odlazili u podgorje Velebita, a ljeti u nadgorje te u jesen su se vraćali u svoja naselja.

U pripremanju za odlazak na planinu birao se starješina koji je predvodio pastire s različitim dužnostima te bi oni jedno vrijeme zajedno s kuharicom živjeli na stanu koji se

¹⁰⁰ Na i. mj.

¹⁰¹ Ministarstvo kulture i medija, 19. *Transhumanca . sezonska seoba stoke*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-čovječanstva/19-transhumanca-sezonska-seoba-stoke/25223> (13. lipnja 2024.)

sastojao od nekoliko dijelova. Tijekom dana vodili su stada na ispašu, a navečer bi ih prebrojali i izmuzli.¹⁰²

Transhumantno stočarstvo se odvijalo na duže vrijeme i išlo se i u udaljenije krajeve, a primjenjivalo se najviše u ovčarstvu. Dok su lički pastiri ljeti boravili na velebitskim pašnjacima, odmah bi košnjom prikupili sijeno za prehranu stoku kad se vrate u stalna naselja na proljeće i jesen. Primorski pastiri su na velebitskom podgorju imali ranije spomenute male stanove i obradivu zemlju, koju bi u to vrijeme boravka tamo zasijali ratarskim kulturama. Pri povratku u stalna naselja ubrali bi dozreli prirod.

Što se tiče Ravnih kotara i Dalmatinske zagore, neki od stočara su svoju stoku prepuštali iskusnim pastirima. Pastiri bi se ujedinili u veću skupinu i imali stada koja bi brojala čak i do 10 000 ovaca. Na put bi ih pratili konj i mazga natovareni s hranom. Planinski stanovi su im se nalazili na Biokovu, Velebitu i Dinari.

Žene bi, osim kuhanja, prerađivale mlijeko u više vrsti sireva. S obzirom da su imali i do 10 000 ovaca, razlikovali su ih jer su bile obilježene znakovima obitelji vlasnika. Ovce su se obilježavale ili bojom, ili zarezivanjem i bušenjem ušiju. Količina proizvoda se bilježila urezima u raboše. Raboše su uzdužno presječeni štapovi ili daščice. Kad bi se vratili u stalna naselja, ovce su zajedno s priplodom, mliječnim proizvodima i ostriženom vunom bile vraćene vlasnicima. Dijelom od svega navedenog su pastiri bili i isplaćeni.¹⁰³

Pastiri koji su imali stanove na planinama su sa sobom uzimali samo najneophodniju opremu koja je vrlo vjerojatno bila napravljena od organskih materijala. Tor je bio bitan element boravka na planini, a u njega se stado zatvaralo kako bi ga se zaštitilo od zvijeri tijekom noći. S obzirom na navedeno, teško je pronaći ostatke nekadašnjeg boravka.¹⁰⁴

Zahvaljujući transhumanci područje Velebita ima veću bioraznolikost. Istraživanja su pokazala da postoji velika raznolikost travnjaka različitih prema nadmorskoj visini, reljefu, utjecaju vjetra i slično. Veliku ulogu za stvaranje i održavanje travnjaka su imale ovce koje bi na svojim krznima slučajno prikvačile sjemenke i razne biljne dijelove koje su potom širile na ostatak područja. Smanjenje uporabe travnjaka kao pašnjaka dovelo je do širenja šikare i šuma.¹⁰⁵

¹⁰² Matica hrvatska, *Zaštićena seoba stoke*, dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/781/zasticena-sezonska-seoba-stoke-35913/> (22. lipnja 2024.)

¹⁰³ Hrvatska enciklopedija, *Transhumantno stočarstvo*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/transhumantno-stocarstvo> (22. lipnja 2024.)

¹⁰⁴ Forenbaher, S.: Početak sezonskog stočarstva u Dalmaciji, *Archaeologia Adriatica*, vol 15. (1), br. 1, 2021., str. 73.-75.

¹⁰⁵ Alegro, A., Šegota, V.: Raznolikost i ugroženost travnjaka Nacionalnog parka Sjeverni Velebit, *Senjski zbornik*, vol. 46 (1), 2019., str. 61.-80.

Pastirima je zbog siromašne prirodne osnove važnije bilo stočarstvo nego poljodjelstvo. Dijelove gdje su obrađivali ponikve i udoline štitili su kamenim suhozidima. Ovisno o nadmorskim visinama, postoji nekoliko zona selišta. Na zoni do 200 metara nadmorske visine se nalazi zona Primorja, na zoni od 200 do 500 i 500 do 900 m. n. v. nalaze se podgorje i podi, od 900 do 1300 m. n. v. nalazi se nadgorje, a od 1300 do 1700 m. n. v. nalazi se vrhgorje. U Primorju se boravilo od jeseni do proljeća, u kasno proljeće i dio ljeta se boravilo na podgorju, gdje su se nalazili i sezonski stanovi, u nadgorju se boravilo tijekom ljeta, a u vrhgorju samo krajem ljeta. Izdig je naziv za pravac stočarskog kretanja s Kvarnerskog primorja na pašnjake sjevernog Velebita, a zdig je naziv za pravac stočarskog kretanja Ličana na planinske pašnjake sjevernog Velebita. Nažalost, zbog depopulacije i prestanka bavljenja stočarstvom, planinski pašnjaci i travnjaci počeli su izrastati u grmlje i drveće te ih većina nije i ne može biti očuvana, osim ako se ne vrati ispaša, košnja i uklanjanje određenih vrsta drva i biljaka.¹⁰⁶

2.20. Glazbeni izričaj ojkanje

Ojkanje je glazbeni izričaj tradicijskog pjevanja sljedećih hrvatskih područja: dalmatinskog zaleđa, Ravnih kotara, Bukovice, Like, Korduna, podvelebitskog kraja i karlovačkog područja. To je najstariji oblik arhaičnog pjevanja. Posebice je i najprepoznatljivije po tome što se pjeva iz grla potresujući glas. Ojkanje najčešće izvodi pojedinac uz pratnju druge osoba koja dok jedan potresuje glas, drugi drži dugi prateći ton. Ojkanje se može izvoditi i bez pratnje, odnosno solo.¹⁰⁷

Ojkanje je 2010. upisano na UNESCO-ovu listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita. Pjesma traje onoliko koliko traje i dah glavnog pjevača, a melodije su ograničene tonskim kromatskim nizovima. Lokalna sela predstavljaju i sudjeluju u očuvanju ovog glazbenog izričaja na mnogim festivalima. Osim što se prenosi usmeno, kako bi se tradicija zaštitila, snimaju se i audio i video materijali kako bi se što lakše prenijelo mlađim generacijama. Ojkanju je potrebna hitna zaštita jer se sukobima i migracijama stanovnika iz sela u grad smanjila populacija koja se bavi ojkanjem što je rezultiralo i gubitkom raznih načina i vrsta solo pjevanja.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Na i. mj.

¹⁰⁷ *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019., str. 33.

¹⁰⁸ Ministarstvo kulture i medija, *Glazbeni izričaj ojkanje*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-dobra-upisana-na-unesco-ovu-listu-nematerijalne-kulturne-bastine-kojoj-je-potrebna-hitna-zastita/glazbeni-izricaj-ojkanje/6287> (13. lipnja 2024.)

S obzirom da se ojkanje izvodi i solistički, dobilo je svoj poseban naziv pa ga tako u određenim mjestima nazivaju putničkim pjevanjem, u nekim samačkim, a u nekim čobanskim. Dvoglasno ojkanje zadržalo se u različitim žanrovima pa tako postoje ojkalica na području Krke i Cetine, orzenje na području Ravnih kotara i Bukovice, treskavica i vojkavica na području Cetinske krajine, a od novijih glazbenih žanrova postoje ganga, rera, oja-noja i dr. Zanimljivost je da je istraživač Alberto Fortis zaslužan za jedan od prvih vjernih zapisa i opisa izvedbe ojkanja u svojem „Putopisu po Dalmaciji“. Napjevi većinom završavaju na velikoj sekundi uzdahom. Nositelji ove tradicije su ojkanje naučili izravno oponašajući svoje prethodnike. Većinom se ojkanje održava na smotrama i manifestacijama i programima lokalnih turističkih zajednica.¹⁰⁹

Ojkanje se još naziva i vojkanje, treskanje, potresanje i slično te dolazi kao pripjev u deseteračkim i osmeračkim pjesmama, a osoba koja započinje pjevanje treskanjem, započinje u kvarti ili terci više od ležećeg tona, zatim smiruje svoje treskanje i spušta ga do jednoglasnog. Iz jednoglasnog se spušta za veliku sekundu.¹¹⁰ Ojkanje je vrlo specifično po potresanju glasa na određen slogove, a ti slogovi su oj, ej, aj, hoj i voj. Jednoglasno ojkanje se smatra zapravo rjeđim oblikom od dvoglasnog ojkanja. Samice ili rozgalice su kratki glasni vokalni oblici u kojem je vrlo naglašen slog oj. On se izvodi na početku svakog od ukupno dva deseteračka stiha na silaznoj melodijskog liniji. Samice su se pjevale u svakojakim svakodnevnim životnim prigodama i njima se izricalo ono što se ne smjelo ili moglo izreći verbalnim načinom. Samice su najviše izvodile žene. Mnoge vrste napjeva istovjetne samica su se mogle čuti i u okolici na malo širem području pod različitim nazivima.

Samice su kao što se može već zaključiti iz samog naziva, oblik jednoglasnog ojkanja. Nažalost, rijetko ga se susreće u 20. stoljeću na dinarskom području. U Lici i dalmatinskom zaleđu se češće čuju dvoglasni oblici sa sekundnim završecima. Dosta pretpostavki smatra da su oblici ojkanja donijeti seobama dinarskog stanovništva na ove prostore u 16. i 17. stoljeću.¹¹¹

¹⁰⁹ Opačić, V. J., ur., *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013., str. 222.-227.

¹¹⁰ Proleksis enciklopedija, *Ojkanje*, dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/39574/> (13. lipnja 2024.)

¹¹¹ Marošević, G.: Ojkanje u izvandinarskim područjima Hrvatske, *Etnološka tribina*, vol. 24 (17), 1994., str. 91.-102.

3. KULTURNA BAŠTINA

Zahvaljujući UNESCO-u i njegovim djelatnostima vezanim za očuvanje kulturne baštine, sam pojam je značajno promijenio sadržaj. Do ne tako davno, prvi spomen na kulturnu baštinu bi bili spomenici. No, uspjelo se djelomično osvijestiti zajednicu da kulturnoj baštini svakako pripadaju i tradicije i živi izrazi naslijeđeni od naših predaka. S kulturnom baštinom, na prvi spomen, sad se osim spomenika odmah povezuje i usmena predaja, izvedbene umjetnosti, društvene prakse, rituali, svečana događanja te znanja i prakse.¹¹²

Kulturna baština je poveznica naše prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Nezamjenjiv je izvor života i inspiracije. Svjetska kulturna baština pripada svim narodima svijeta, bez obzira na teritoriju na kojem se nalazi i to iz razloga jer je cilj podijeliti je s drugima. Broj država koji je dio Konvencije o svjetskoj baštini je 195. Konvencijom se naglašava uloga lokalnih zajednica i borba protiv ubrzane globalizacije, urbanizacije, klimatskih promjena, prirodnih katastrofa i ostalih suvremenih izazova.

Konvencija o svjetskoj baštini ima pet strateških ciljeva zvanih "5 C" jer svih pet riječi na engleskom počinju na slovo c. Ciljevi su joj ojačati vjerodostojnost Popisa svjetske baštine, osigurati učinkovito konzerviranje dobara svjetske baštine, provesti učinkovite mjere za izgradnju kapaciteta, povećati javnu svijest, uključenost i podršku svjetskoj baštini putem komunikacije te, kao što je već spominjano ranije, ojačati ulogu zajednica u provedbi Konvencije o svjetskoj baštini.¹¹³

3.1. Nematerijalna kulturna baština

Kako bi se potaknulo međusobno poštovanje i međukulturni dijalog, važno je razumjeti nematerijalnu kulturnu baštinu različitih zajednica. Vrijednost prijenosa bogatstva znanja i vještina s jedne generacije na drugu jednako je važna za zemlje u razvoju kao i za one već razvijene. Za nematerijalnu kulturnu baštinu se kaže da je tradicionalna, suvremena i živa. Nematerijalna kulturna baština nam daje osjećaj identiteta i kontinuiteta te osjećaj uključenosti da se pojedinci osjećaju dijelom jedne ili različitih zajednica.¹¹⁴ Važno je napomenuti da nematerijalna kulturna baština može biti baština samo ako je kao takvu prepoznaju oni koji je stvaraju, održavaju i prenose pa je upravo to i jedan od razloga koji baština mora zadovoljiti,

¹¹² UNESCO, *What is Intangible Cultural Heritage?*, dostupno na: <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003> (23. lipnja 2024.)

¹¹³ UNESCO, *World Heritage*, dostupno na: <https://www.unesco.org/en/world-heritage> (23. lipnja 2024.)

¹¹⁴ UNESCO, *What is Intangible Cultural Heritage?*, dostupno na: <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003> (23. lipnja 2024.)

osim kriterija za upis na UNESCO-vu listu. Bez priznanja onih koji su dio nje, nitko drugi ne može odlučiti umjesto njih da je nešto od navedenog njihova baština.¹¹⁵

3.2. Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine i važnost certifikacije

Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine je u Hrvatskoj prihvaćena 2005., a izvorno je sastavljena u Parizu 2003. na 32. sjednici UNESCO-a. Pri sastavljanju Konvencije pozivaju se na postojeće međunarodne instrumente o ljudskim pravima. U obzir pritom uzimaju važnost nematerijalne baštine kao pokretača kulturne raznolikosti i jamstva održivog razvoja, međuovisnost nematerijalne i materijalne kulturne i prirodne baštine, a u obzir uzimaju i da postojeće međunarodne sporazume, preporuke i rezolucije o kulturnoj i prirodnoj baštini treba obogatiti i dopuniti novim odredbama. Uviđaju potrebu da se izgradi veća svijest o važnosti nematerijalne kulturne baštine i o njezinoj zaštiti te potrebu da međunarodna zajednica, zajedno s državama strankama, pridonese toj zaštiti.

Svakako su prilikom usvajanja Konvencije uzeli u obzir i neprocjenjivu ulogu nematerijalne kulturne baštine kao čimbenika u zblizavanju. Primijetili su i da procesi globalizacije i društvene transformacije dovode do ozbiljnih gubitaka vrijednosti pa čak i do uništavanja nematerijalne kulturne baštine. Prepoznali su tko ima važnu ulogu u proizvodnji, zaštiti, održavanju i ponovnom stvaranju nematerijalne kulturne baštine, a znajući da postoji sveopća volja da se ona zaštiti. Također, neizostavno je bilo ne primijetiti koliki utjecaj imaju aktivnosti UNESCO-a i da zasad ne postoji nikakav obvezujući višestrani instrument za zaštitu nematerijalne kulturne baštine.

Konvencijom su htjeli postići očuvanje, zaštitu i poštivanje nematerijalne kulturne baštine, podizanje svijesti na svim razinama i osigurati međunarodnu pomoć i suradnju. Mjerama zaštite bi se trebala osigurati održivost i revitalizacija nematerijalne kulturne baštine nakon što se ona identificira. Mjere obuhvaćaju i promicanje, povećanje vrijednosti i njihovo prenošenje putem formalnog i neformalnog obrazovanja. Konvencijom se utemeljila i Opća skupština država stranaka koja se sastaje svake dvije godine te Međuvladin odbor za zaštitu nematerijalne kulturne baštine čije se države članice biraju na četiri godine, uz iznimke određenih država koje se biraju na dvije godine.¹¹⁶

Međuvladin odbor za zaštitu nematerijalne kulturne baštine ima za cilj promicanje ciljeva Konvencije, kao i praćenje njihove provedbe, davanje uputa o najboljim praksama i

¹¹⁵ Na i. mj.

¹¹⁶ Narodne novine, *Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html (23. lipnja 2024.)

preporuka mjera zaštite, pripremu plana za korištenje sredstava fonda i traženje načina za povećanje sredstava, pregled i sažetak izvješća država članica i uspoređivanje s kriterijima te pripremu radnih smjernica za provedbu Konvencije. Sve navedeno Odbor dostavlja Općoj skupštini. Tajništvo UNESCO-a priprema dokumentaciju i nacrt dnevnog reda te pomaže Odboru. Države stranke također imaju određene obveze ustanovljene ovom Konvencijom, a najvažnija je poduzimanje mjera zaštite nematerijalne kulturne baštine.

Države stranke moraju usvojiti opću politiku i programe promicanja i zaštite svoje nematerijalne baštine, odrediti nadležna tijela za zaštitu, unaprjeđivati i poticati studije i istraživačke metode u cilju djelotvornije zaštite te usvojiti pravne, tehničke, administrativne i financijske mjere. Odbor državama strankama pruža pomoć u oblicima studija o različitim aspektima zaštite, daje na raspolaganje stručnjake i praktičare, pomaže obuku i izobrazbu potrebnih kadrova, pruža pomoć pri razradi postavljanja normi i mjera, pri stvaranju infrastrukture i upravljanjem, pri opskrbljivanju opremom i drugim financijskim i tehničkim oblicima pomoći. Konvencijom se utemeljio i Fond za zaštitu nematerijalne kulturne baštine.¹¹⁷

¹¹⁷ Na i. mj.

ZAKLJUČAK

Kroz ovaj se diplomski rad naglašava važnost investiranja u tradiciju i zaštita nematerijalne kulturne baštine te važnost zainteresiranosti mlađih generacija kako bi se znanja, umijeća i tradicije prenijele dalje za buduće generacije. Također, ističe bogatstvo i raznolikost kulturne baštine koju Hrvatska posjeduje. Kulturni turizam s kojim je naša kulturna baština usko povezana, omogućava drugim kulturama da dožive naše autentične kulturne prakse, običaje i tradicije. Kroz kulturni turizam posjetitelji se educiraju o važnosti očuvanja nematerijalne baštine, što pomaže u stvaranju globalne svijesti o njezinoj vrijednosti i potrebi zaštite. Naravno, uzimajući u obzir očuvanje kulturne baštine, važno je spomenuti kako se sve mora odvijati na održivi način. Održivi turizam je ključan za očuvanje nematerijalne kulturne baštine jer minimizira negativan utjecaj na okoliš i lokalne zajednice. Održivim pristupom turizam može postati alat za očuvanje i valorizaciju kulturnih tradicija, pružajući ekonomske benefite lokalnom stanovništvu te pridonositi kulturnom bogatstvu i raznolikosti. Pravi primjer toga je licitarsko srce koje je postalo autohtoni hrvatski suvenir.

Kako bi se spojilo očuvanje nematerijalne kulturne baštine i turizam, te samim time možda veća zainteresiranost mladih da budu dio te kulture, od velike je važnosti adekvatno je promovirati. Kroz promocijske aktivnosti, lokalne zajednice mogu privući turiste zainteresirane za kulturnu baštinu, što ne samo da podiže svijest o njezinoj važnosti, već i osigurava financijska sredstva za daljnje očuvanje i održavanje tradicije. Investiranje u očuvanje i promociju kulturnih tradicija neophodno je za njihov opstanak. Kroz financijsku potporu moguće je organizirati radionice, edukativne programe i manifestacije koje pridonose prijenosu znanja na mlađe generacije i jačanju lokalnog identiteta. Revitalizacija kulturne baštine također je od velike važnosti jer podrazumijeva obnovu i oživljavanje starih običaja i praksi koje su se s vremenom izgubile ili su u opasnosti od izumiranja. Kroz projekte revitalizacije lokalne zajednice mogu obnoviti svoje kulturne običaje, prilagoditi ih suvremenim uvjetima i tako osigurati njihovu dugovječnost.

Zaključno, zaštita nematerijalne kulturne baštine zahtijeva koordinirane napore na međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini. Sve navedeno je neophodno za očuvanje kulturnog identiteta Hrvatske.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Bajuk, L., *Međimurska popevka*, Ljevak, Zagreb, 2020.
2. Biškupić, Bašić, I., *Svijet igračaka: dječje igračke iz hrvatske baštine*, Etnografski muzej Zagreb, Zagreb, 2013.
3. Eckhel, N., *Lacemaking in Croatia*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2007.
4. Hekman, J., ur., *Hrvatska glazba u XX. stoljeću*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009.
5. Horvat, R., ur., *Leksikon sinjske alke*, Matica hrvatska, Zagreb, Viteško alkarsko društvo, Sinj, 2015.
6. *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb, 2019.
7. Krešić, G., *Trendovi u prehrani*, Sveučilište u Rijeci, Opatija, 2012.
8. *Kulturna ruta bećarca i gange*, Turistička zajednica grada Pleternice, Pleternica, 2019.
9. Leš, Petrović, T., *Lepoglavsko čipkarstvo*, Srednja Europa, Zagreb, 2008.
10. Lović, I., *Gorjanske ljelje*, Kulturno – umjetničko društvo „Gorjanac“, Gorjani, 2012.
11. Nikočević, L., *Zvončari i njihovi odjeci*, Naklada Kvarner, Institut za etnologiju i folkloristiku, Etnografski muzej Istre, Novi Vinodolski, Zagreb, Pazin, 2014.
12. Opačić, V. J., ur., *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2013.

Članci u časopisima:

1. Alegro, A., Šegota, V.: Raznolikost i ugroženost travnjaka Nacionalnog parka Sjeverni Velebit, *Senjski zbornik*, vol. 46 (1), 2019., str. 61.-80.
2. Forenbaher, S.: Početak sezonskog stočarstva u Dalmaciji, *Archaeologia Adriatica*, vol 15. (1), br. 1, 2021., str. 73.-75.
3. Hršak, M., Hršak, T.: 'Prijedlog modela zaštite suhozidne baštine na primjeru jednostavnih suhozidnih skloništa u NP Krka', *Godišnjak Titius*, 10 (10), 2017. str. 197.-218.
4. Marošević, G.: Ojkanje u izvandinarskim područjima Hrvatske, *Etnološka tribina*, vol. 24 (17), 1994., str. 91.-102.
5. Šarić, D., Zaštićena nematerijalna kulturna baština Hrvatskog zagorja/Licitarsko-medičarski i svjećarski obrt i izrada tradicijskih igračaka, *Kaj*, vol. 46 (224), br. 1-2 (320-321), 2013., str. 109.-124.
6. Šegrt, V., Grubešić, M.: Sokolarska oprema, *Šumarski list*, br. 7-8, 2005., str. 409.- 414.

Internetski izvori:

1. CABI, *The tradition of breeding Lipizzaner*, dostupno na: <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/pdf/10.5555/20173162538> (22. lipnja 2024.)
2. Dubrovačka biskupija, *O Festi*, dostupno na: <https://festa.hr/o-svecanome-lausu-prigodom-otvaranja-feste-sv-vlaha/> (17. lipnja 2024.)
3. Hrvatska bratovština Bokeljska mornarica 809 Zagreb, *Tripundanske svečanosti*, dostupno na: <https://bokeljskamornarica809zagreb.hr/tripundanske-svecanosti/> (22. lipnja 2024.)
4. Hrvatska enciklopedija, *Transhumantno stočarstvo*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/transhumantno-stocarstvo> (22. lipnja 2024.)
5. Hrvatska turistička zajednica, *Tripundanske svečanosti i kolo sv. Tripuna*, dostupno na: <https://croatia.hr/hr-hr/unesco/tripundanske-svecanosti-i-kolo-sv-tripuna> (22. lipnja 2024.)
6. Hrvatska turistička zajednica, Umijeće sokolarenja – savršen sklad čovjeka i prirode, dostupno na: <https://croatia.hr/hr-hr/unesco/umijece-sokolarenja-savrsen-sklad-covjeka-i-prirode> (22. lipnja 2024.)
7. Hrvatska turistička zajednica, Umijeće sokolarenja – savršen sklad čovjeka i prirode, dostupno na: <https://croatia.hr/hr-hr/unesco/umijece-sokolarenja-savrsen-sklad-covjeka-i-prirode> (22. lipnja 2024.)
8. Matica hrvatska, *Zaštićena seoba stoke*, dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/781/zasticena-seozna-seoba-stoke-35913/> (22. lipnja 2024.)
9. Ministarstvo kulture i medija, Bećarac – vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/becarac-vokalno-instrumentalni-napjev-s-podrucja-slavonije-baranje-i-srijema/7156> (13. lipnja 2024.)
10. Ministarstvo kulture i medija, *Kultura*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/unesco-16291/programska-podrucja-16482/kultura-4786/4786> (22. lipnja 2024.)
11. Ministarstvo kulture i medija, *Nijemo kolo s područja dalmatinske Zagore*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/nijemo-kolo-s-podrucja-dalmatinske-zagore/7157> (13. lipnja 2024.)
12. Ministarstvo kulture i medija, 19. *Transhumanca . sezonska seoba stoke*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne->

- [kulturne-bastine-covjecanstva/19-transhumanca-sezonska-seoba-stoke/25223](https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-dobra-upisana-na-unesco-ovu-listu-nematerijalne-kulturne-bastine-kojoj-je-potrebna-hitna-zastita/glazbeni-izricaj-ojkanje/6287) (13. lipnja 2024.)
13. Ministarstvo kulture i medija, *Glazbeni izričaj ojkanje*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-kulturna-dobra-upisana-na-unesco-ovu-listu-nematerijalne-kulturne-bastine-kojoj-je-potrebna-hitna-zastita/glazbeni-izricaj-ojkanje/6287> (13. lipnja 2024.)
14. Ministarstvo kulture i medija, *Klasko pjevanje*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/klasko-pjevanje/8247> (13. lipnja 2024.)
15. Ministarstvo kulture i medija, *Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/medicarski-obrt-na-podrucju-sjeverne-hrvatske/6290> (13. lipnja 2024.)
16. Ministarstvo kulture i medija, *Međimurska popevka, tradicijski napjev Međimurja*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/medjimurska-popevka-tradicijiski-napjev-medjimurja/16656> (13. lipnja 2024.)
17. Ministarstvo kulture i medija, *Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/5337> (13. lipnja 2024.)
18. Ministarstvo kulture i medija, *Procesija za Križen na otoku Hvaru*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/procesija-za-krizen-na-otoku-hvaru/16462>, (13. lipnja 2024.)
19. Ministarstvo kulture i medija, *Sinjska alka, viteški turnir u Sinju*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/sinjska-alka-viteski-turnir-u-sinju/6288> (13. lipnja 2024.)
20. Ministarstvo kulture i medija, *Tradicije uzgoja lipicanaca*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/tradicije-uzgoja-lipicanaca/6289> (13. lipnja 2024.)

- [upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/tradicije-uzgoja-lipicanaca/23194](#) (13. lipnja 2024.)
21. Ministarstvo kulture i medija, Tripundanske svečanosti i kolo sv. Tripuna, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/tripundanske-svecanosti-i-kolo-sv-tripuna-tradicije-bokeljskih-hrvata-u-hrvatskoj/23192> (13. lipnja 2024.)
22. Ministarstvo kulture i medija, Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-izrade-drvenih-tradicijskih-djecjih-igracaka-s-podrucja-hrvatskog-zagorja/16464> (13. lipnja 2024.)
23. Ministarstvo kulture i medija, *Umijeće sokolarenja*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-sokolarenja/21704> (13. lipnja 2024.)
24. Ministarstvo kulture i medija, *Umijeće suhozidne gradnje*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-suhozidne-gradnje-art-of-dry-stone-walling-knowledge-and-techniques/16657> (13. lipnja 2024.)
25. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, *Lipicanac*, dostupno na: <https://stocarstvo.mps.hr/konjogojstvo/lipicanac/> (22. lipnja 2024.)
26. Narodne Novine, Pravilnik o načinu lova s pricama grabljivicama, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_06_62_1502.html (22. lipnja 2024.)
27. Narodne Novine, *Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html (23. lipnja 2024.)
28. Proleksis enciklopedija, *Ojkanje*, dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/39574/> (13. lipnja 2024.)
29. Turistička zajednica grada Đakova, *Uzgoj konja lipicanske pasmine*, dostupno na: <https://visitdjakovo.com/Istrazite/lipicanskiKonji> (22. lipnja 2024.)
30. UNESCO, *Brief*, dostupno na: <https://www.unesco.org/en/brief> (22. lipnja 2024.)
31. UNESCO, *Criteria*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/criteria/> (22. lipnja 2024.)
32. UNESCO, *Nominations*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/nominations/> (22. lipnja 2024.)

33. UNESCO, *Tentative lists*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=hr> (22. lipnja 2024.)
34. UNESCO, *What is Intangible Cultural Heritage?*, dostupno na: <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003> (23. lipnja 2024.)
35. UNESCO, *World Heritage*, dostupno na: <https://www.unesco.org/en/world-heritage> (23. lipnja 2024.)
36. UNESCO, *World Heritage Convention*, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/about/world-heritage> (22. lipnja 2024.)

POPIS PRILOGA

Slika 1. Gorjanske ljelje

Izvor: Narodni.net, *Gorjanske ljelje – ophod na dugove*, dostupno na: <https://narodni.net/gorjanske-ljelje-ophod-na-duhove/> (23. lipnja 2024.)

Slika 2. Ljeljin šešir

Izvor: Drum.hr, *Izložba "Ljelje u objektivu"*, dostupno na: <https://drum.hr/izlozba-ljelje-u-objektivu/> (23. lipnja 2024.)

Slika 3. Paška čipka

Izvor: Hrvatska enciklopedija, *Pag*, dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/46106> (23. lipnja 2024.)

Slika 4. Lepoglavska čipka

Izvor: Lepoglavska-čipka.hr, *Okrugli podložak Narcisa II/D*, dostupno na: <http://www.lepoglavska-cipka.hr/en/web-shop/lace/73/> (23. lipnja 2024.)

Slika 5. Hvarska čipka

Izvor: Kamenjar.com, *Hrvatska kulturna baština čipkarstva*, dostupno na: <https://kamenjar.com/hrvatska-kulturna-bastina-cipkarstva/> (23. lipnja 2024.)

Slika 6. Festa sv. Vlaha

Izvor: Jutarnji List, *U Dubrovniku zatvorena 1048. Festa Sv. Vlaha*, dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/foto-u-dubrovniku-zatvorena-1048-festa-sv-vlaha-9954220> (23. lipnja 2024.)

Slika 7. Tradicijske dječje drvene igračke s područja hrvatskog Zagorja

Izvor: Ministarstvo kulture i medija, *Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja hrvatskog Zagorja*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-izrade-drvenih-tradicijskih-djecjih-igracaka-s-podrucja-hrvatskog-zagorja/16464> (23. lipnja 2024.)

Slika 8. Halabujski zvončari

Izvor: Putopis.hr, *Halabujski zvončari*, dostupno na: <https://putopis.hr/hr/2021/02/22/halubajski-zvoncari/> (23. lipnja 2024.)

Slika 9. Klapsko pjevanje

Izvor: TZ Stari Grad, *Klapsko pjevanje*, dostupno na: <https://www.visit-stari-grad.com/hr/sto-vidjeti/unesco-bastina/klapsko-pjevanje/> (23. lipnja 2024.)

Slika 10. Suhozidna gradnja

Izvor: TZ Viškovo, *Umijeće suhozidne gradnje*, dostupno na: <https://visitviskovo.hr/viskovo/unesco/umijece-suhozidne-gradnje/> (23. lipnja 2024.)

Slika 11. Umijeće sokolarenja

Izvor: Ministarstvo kulture i medija, *Umijeće sokolarenja*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-sokolarenja/21704> (23. lipnja 2024.)

Slika 12. Lipicanci

Izvor: Ministarstvo kulture i medija, *Tradicije uzgoja lipicanaca*, dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturna-bastina/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/tradicije-uzgoja-lipicanaca/23194> (23. lipnja 2024.)

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad bavi se zaštićenom nematerijalnom kulturnom baštinom Republike Hrvatske koja je pod zaštitom UNESCO-a. Rad opisuje djelovanje UNESCO-a, hrvatsku nematerijalnu kulturnu baštinu te upućuje na važnost očuvanja i promocije nematerijalne baštine, ističući njezinu ulogu u očuvanju kulturnog identiteta i tradicije. Hrvatska ima 19 nematerijalnih kulturnih dobara pod zaštitom UNESCO-a i jedno koje zahtijeva hitnu zaštitu. UNESCO, kao međunarodna organizacija, igra ključnu ulogu u promicanju suradnje među narodima kroz obrazovanje, znanost i kulturu. Organizacija potiče zemlje na zaštitu svoje kulturne baštine, nominaciju te kulturne baštine za uvrštenje na Popis svjetske baštine te pružanje pomoći u njezinoj zaštiti i upravljanju. Rad detaljno opisuje 20 nematerijalnih kulturnih dobara Hrvatske pod zaštitom UNESCO-a, naglašavajući njihovu vrijednost i potrebu za očuvanjem. Također se navode izazovi u očuvanju baštine, uključujući manjak interesa među mladima te potrebu za podizanjem svijesti o važnosti nematerijalne baštine. Kroz rad je namjeravano približiti bogatstvo hrvatske nematerijalne baštine široj javnosti te istaknuti važnost njezinog očuvanja za buduće generacije. Za sam kraj naglašava se potreba za kontinuiranim naporima na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, kako bi se osigurala dugoročna zaštita i promocija nematerijalne kulturne baštine Hrvatske.

SUMMARY

This master thesis deals with the protected intangible cultural heritage of the Republic of Croatia, which is under the protection of UNESCO. The paper describes the work of UNESCO, Croatia's intangible cultural heritage and points to the importance of preserving and promoting intangible heritage, highlighting its role in safeguarding cultural identity and tradition. Croatia has 19 intangible cultural assets under UNESCO protection and one that requires urgent protection. UNESCO, as an international organization, plays a key role in promoting cooperation among nations through education, science and culture. The organization encourages countries to protect their cultural heritage by nominating cultural heritage for inclusion on the World Heritage List, and providing assistance in its protection and management. The paper offers a detailed description of 20 intangible cultural assets of Croatia under the protection of UNESCO, emphasizing their value and the need for preservation. Challenges of safeguarding the heritage are also mentioned, including a lack of interest among younger generation and the need to raise awareness of the importance of intangible heritage. With this thesis, the intention was to bring the wealth of Croatian intangible heritage closer to the general public and highlight the importance of its preservation for future generations. Finally, the necessity for continuous efforts at the local, national and international level is emphasized in order to ensure the long-term protection and promotion of Croatia's intangible cultural heritage.

Sažetak uredila: Nensi Runko, mag. paed./mag. educ. philol. angl.